

Kysy nyt vain kodistani

Paikkaidentiteetin ja kysymyksen asettelun vaikutus kyselyihin vastaavan kerronnallisiin valintoihin

Karoliina Kaleva-Hentunen
Pro Gradu
Folkloristiikka
Turun yliopisto

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

KALEVA-HENTUNEN, KAROLIINA: Kysy nyt vain kodistani. Paikkaidentiteetin ja kysymyksen asetteluun vaikutus kyselyihin vastaavan kerronnallisiin valintoihin.

Pro gradu -tutkielma, 64 s.

Folkloristiikka

Toukokuu 2020

Tutkin pro gradu -työssäni yhden vastaajan vastauksia Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruukyselyihin. Tarkastelen, miten kysymysten asettelu ja vastaajan käsitykset kodista vaikuttavat vastauksen kerronnallisiin valintoihin, kuten kerrontastrategiaan ja kerronnan fokalisointiin. Tutkimukseni on tapaustutkimus, jonka perusteella ei voi vetää yleistäviä johtopäätöksiä.

Aineistoni on kerätty kansatieteen keruukyselyillä 1970-1977. Vastaaja on syntynyt vuonna 1915 Johanneksen Revonsaassa, joka jäi viime sotien jälkeen itärajan taakse. Vastaaja on siis evakko ja tämä näkyy hänen vastauksissaan. Aineistossa vastaaja vastaa tavallista elämää koskeviin kysymyksiin. Aihepiirejä aineistossa ovat esimerkiksi lasten vaatetus, liikenneyhteydet ja sotilaskoulutus. Aineistonsa puolesta tutkielmani sijoittuu muistitiedon kentälle.

Kansatieteen kyselyt ovat hyvin strukturoituja kyselyitä. Strukturoidut kyselyt sisältävät useita kysymyksiä, jotka ohjaavat vastausta. Aineistossani vastaukset ovatkin sekä sisällöltään että kerronnallisten valintojensa puolesta tiukasti aiheessa pysyviä. Lähiluvun avulla sain selville, että Revonsaari muistin kotina on vastaajalle niin merkityksellinen, että vastaajan kerronnallisissa valinnoissa tapahtuu muutos. Tutkielmani osoittaa, että riittävän tärkeät muistot aiheuttavat poikkeavuutta vastaajan valitsemisissa kerrontaan liittyvissä linjoissa varmentaan näin aikaisempia tutkimustuloksia samasta aihepiiristä.

Asiasanat: Kyselyt, keruut, kerrontastrategia, fokalisointi, Revonsaari, muistin paikka, Karjala, koti, identiteetti

SISÄLLYS:

I JOHDANTO	1
Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	2
Aikaisempi tutkimus	3
Keskeiset käsitteet	6
II LÄHTÖKOHDAT JA METODIT	9
Muistitieto	9
Kerronnan tutkimus ja metodit	13
Aineisto	14
Keruu eli kyselyt	17
Aineiston käyttöehdot	22
III EETTISIÄ NÄKÖKULMIA	24
Objektiivisen muistamisen mahdottomuus	25
Osallistava arkisto	27
Oikeus tulla muistetuksi haluamallaan tavalla	30
Tutkijapositio	34
IV ANALYYSI	36
Koti, Karjala ja identiteetti	37
Johannes – Muistin paikka ja mielen koti	43
Valitut kerronstrategiat	45
Kertomuksen fokalisointi	50
Kysymysten vaikutus	53
V LOPUKSI	56
Tulokset	56
Viimeiset mietteet	59
AINEISTO JA LÄHTEET:	60

I JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aiheena on Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruukyselyiden kerronnalliset valinnat. Tarkastelen yhden vastaajan vastausten avulla keruukyselyiden kysymyksen asettelun vaikutusta vastaajan kerronnallisiin valintoihin, etenkin vastausten kerronstrategioihin ja siihen, kuka kerronnassa pääsee ääneen. Tutkielmani on vahvasti aineistolähtöinen, sillä valitsin aineiston ennen tutkimuskysymyksen asettamista.

Kerronnan tutkimukseen liittyvä tutkimusongelma sekä muistitietoa oleva aineistoni liittävät tutkielmani kiinteästi folkloristiikkaan. Kerronstrategioita ja fokaalisointia on aikaisemmin tutkinut esimerkiksi folkloristi Ulla Savolainen evakkolapuuskerrontaan keskittyvässä väitöskirjassaan¹. Muistitietoa taas ovat tutkineet useat tutkijat, kuten Anne Heimo², Jyrki Pöysä³ ja Ulla-Maija Peltonen⁴. Ulla-Maija Peltosen tutkimus muistin paikoista⁵ on myös keskeisessä osassa omassa tutkielmassani.

Keruuaineiston kysymysten asettelun tutkiminen on myös arkistotieteellinen näkökulma siinä mielessä, että kysymys kohdistuu aineiston muodostumiseen. Arkistotieteellistä näkökulmaa työhön tuon myös luvussa kolme, jossa pohdin keruuvastausten eettistä arkistointia ja niiden eettistä käsittelyä sekä yleisesti että oman työni kannalta. Analysoin aineistoni sisällön analyysin ja lähiluvun keinoin. Etenkin lähiluku on sopiva työväline suhteessa tutkimuskysymyksiini ja aineistooni, joka koostuu lyhyistä teksteistä.

Aineistoni on talletettu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon, josta sen ensimmäisen arkistoharjoitteluni aikana sattumalta löysin. Kiinnostuin tutkielmani aiheesta siksi, että vastaaja on saman niminen ja kotoisin samalta paikkakunnalta, kuin isoisoisäni. Vastaajakortista kävi kuitenkin ilmi, ettei vastaaja ole minulle ainakaan läheistä sukua. Vastaaja on kotoisin luovutetun Karjalan alueelta, mikä on aina mielenkiintoinen tutkimuksen kohde.

---

¹ Savolainen, 2015.

² esim. Heimo 2012.

³ esim. Pöysä 2014.

⁴ esim. Peltonen 1984, 1996 ja 2003.

⁵ Peltonen, 2003.

Suomalaisuutta on lähdetty rakentamaan nimenomaan Karjalasta käsin. Karjala ja karjalaisuus mielletään yhdeksi suomalaisuuden kulmakiveksi. Suomalaisuutta on rakennettu Karjalasta tallennettujen kansanrunojen ja niistä kootun Kalevalan avulla. Folkloristi Jyrki Pöysä on löytänyt karjalaiskuvaan kolme avaintemaa jät-känperinneaineistoa tutkiessaan: heimosodat, laukkukauppiat ja evakot, joista viimeisin liittyy myös omaan tutkielmaani.⁶

Aineistolähtöisyys oli omassa tutkimuksessani kaikkeinärkevin lähtökohta, sillä muistitietoaineistosta ei voi tietää, mitä se sisältää ja minkälaisia mahdollisuuksia se tarjoaa tutustumatta aineistoon ensin. Työni on teorian lisäksi aineistolähtöinen myös siinä mielessä, että valitsin aineiston myös ennen tutkimuskysymysten muodostumista. Tutkimuskysymykset olivat kyllä mielessäni suuripiirteisinä, mutta tarkentuivat vasta tutustuttuani aineistooni syvällisemmin. Tämä ratkaisu oli mielestäni oikea oman aineistoni kohdalla.

Tutkielmani tuo lisää tietoa keruukyselyiden kysymystenasettelun vaikutuksesta keruuvastausten kerronnallisiin valintoihin. Lisäksi tutkielmani omalta osaltaan vahvistaa teoriaa kerrontastrategioista ja niiden käytöstä sekä Ulla Savolaisen hahmottelemia fokalisoiteja evakkojen kertomuksissa⁷.

Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Tutkimuskysymykseni on kaksikohtainen. Ensimmäinen kysymys liittyy vastaajan käsityksiin kodista ja identiteetistään. Käsitys kodista ja kotiseutu määrittävät osaltaan sitä, miten ihminen määrittelee itseään. Toisin sanoen koti on osa ihmisen identiteettiä, eli minäkuvaa, ja voidaankin puhua paikkaidentiteetistä. Ensimmäinen kysymykseni onkin, kuinka vastaajan käsitykset kodista ja identiteetti tulevat esiin vastauksissa.

Toinen kysymykseni on, miten Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruuvastausten kysymyksenasettelu on vaikuttanut vastausten kerrontastrategisiin valintoihin. Tämä toimii jatkumona usealle aiemmalle tutkimukselle. Tutkielmani

---

⁶ Pöysä 2014, 268-273.

⁷ Savolainen 2015.

on tapaustutkimus, joten siitä ei voi vetää suoraan johtopäätöksiä siitä, miten asiat ovat laajassa mittakaavassa. Se kuitenkin toimii suuntaa antavana tutkimuksena, jonka avulla voi vahvistaa ja testata, sekä myös täydentää, muiden tutkimuksia.

Omassa tutkielmassani tarkastelen Ulla Savolaisen tutkimuksen tuloksia kerron-
tastrategioista ja kertojan fokalisoinneista⁸. Kerronstrategioiden ja fokalisoitien
muutos kesken kerronnan kertoo nähdäkseni siitä, että kerronnassa on menossa
kertojalle erityisen merkityksellinen ajanjakso.

Aikaisempi tutkimus

Aikaisempaa tutkimusta kerronnan parissa on tehnyt esimerkiksi folkloristi Ulla Savolainen, jonka väitöskirja *Muisteltu ja kerrottu evakkomatka. Tutkimus evak-
kolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta* (2015) auttoi minua muodostamaan
tutkimuskysymystäni ja vaikuttaa näin suuresti siihen, miten päätin aihetta lähes-
tyä.

Savolainen huomaa, että evakkolapsuudesta kerrottaessa kerrotaan usein ensi-
sijaisesti kodista. Koti ei esiinny kertomuksissa vain fyysisenä paikkana, vaan
myös mielenmaisemana. Koti muistuu mieleen myyttisenä onnelana, johon ei
enää voi palata ja johon kertojat liittävät vahvoja muistoja ja tunteita. Väitöskirjas-
saan Savolainen erittelee tapoja, joilla näitä kodin erilaisia merkityksiä voi kerron-
nasta löytää. Savolainen tutkii väitöskirjassaan esimerkiksi merkitysten löytä-
mistä kerronnasta kertojan tietoisuuden esittämisen kautta.⁹ Hyödynnän suoraan
Savolaisen kehittämää fokalisoitimallia tutkimuksessani.

Folkloristi Anna Hynninen puolestaan on työstänyt yksittäisen vastaajan kerron-
taa etenkin identiteetin kautta. *Minä, lotta, vaimo, äiti* käsittelee yhden vastaajan
eri kertomuksia. Hynninen on selvittänyt, kuinka sama vastaaja kertoo itsestään
eri tavoin, vaikka kyse on samasta tilanteesta. Tutkimuksessa käsitellään siis ker-
ronnan variaatiota. Hynnisen tutkimuksessa tämä tarkoittaa sitä, että vastaaja
kertoo samasta tapahtumasta eri näkökulmista eri vastauksissa. Vastaaja

---

⁸ Savolainen 2015, 105-135.

⁹ Savolainen 2015.

saattaa kertoa keskustelusta anopin kanssa. Samasta keskustelusta vastaaja on kertonut useassa vastauksessa siten, että vastaajan rooli kertomuksessa vaihtuu. Yhdessä vastauksessa vastaaja kertoo keskustelusta kärsivän miniän näkökulmasta ja toisessa taas vahvan vaimon näkökulmasta.¹⁰

Toisaalta taas Hynninen tarkastelee myös, kuinka kertoja vastauksissaan rakentaa naiseuttaan. Vastauksissa toistuvat neljä vastaajan naiseutta määrittävää vaihetta tai aihekokonaisuutta, jotka toimivat myös vastaajan identiteetin rakennuskappaleina. Nämä vastaajan neljä elämänvaihetta ovat samat, joiden mukaan tutkimus on saanut nimensä: Minä, lotta, vaimo ja äiti.¹¹ Hynnisen tutkimus on ensimmäinen suomalainen tutkimus, joka keskittyy yhteen vastaajaan. Näin ollen sitä ei voi ohittaa vain yhtä vastaajaa käsittelevissä tutkimuksissa. Lisäksi myös Hynninen käsittelee tutkimuksessaan kerronnallisia valintoja tutkiessaan kerronnan variaatiota.

Folkloristi Ulla-Maija Peltonen on tutkinut paljon sisällissotaan liittyvää muistitietoa ja muistamista. Hänen monografiassaan *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta* Peltonen esittelee tapoja, joilla sisällissotaa koskevaan keruuseen saatiin uudenlaisia näkökulmia. Peltonen kertoo, että keruun mainoksena toimi kollaasi, johon oli kerätty tekstinäytteitä, kuten ”ei se niin mennyt”. Mainos lähetettiin keruulehtisen mukana ja se lähetettiin laajalti erilaisiin lehtiin. Mainoksella pyrittiin kiinnittämään tavallisesta poikkeavien vastaajien huomio käynnissä olevaan keruuseen, jotta saataisiin uudenlaiset äänet kuuluviin ja uutta näkökulmaa sisällissodan tutkimukseen.¹²

Muistitietoa on tutkinut runsaasti myös folkloristi Anne Heimo. Heimo käsittelee väitöskirjassaan sitä, miten Sammatin kylän asukkaat rakentavat yhteistä historiaansa vuoden 1918 sisällissotaa koskevan muistitiedon avulla. Tutkimuksessaan Heimo erittelee erilaisia muistelemisen tapoja ja näiden keskinäistä vuorovaikutusta.¹³ Myös folkloristi Jyrki Pöysä on tutkinut muistitietoa ja kyselyjä. Oman tutkielmani kannalta merkittäväksi tietolähteeksi ovat nousseet Pöysän keruita ja niiden arkistointia käsittelevät tutkimukset¹⁴. Lisäksi Pöysä on kirjoittanut paljon

---

¹⁰ Hynninen 2017, 210-212.

¹¹ Hynninen 2017.

¹² Peltonen 1996, 67-69.

¹³ Heimo, 2010.

¹⁴ Pöysä, 2004, 2005 ja 2006.

lähiluvun käytöstä metodina ja hän on myös tutkinut sitä, miten suomalaisuutta on lähdetty rakentamaan Karjalasta peräisin olevan muistitiedon avulla ja karjalaisuuden suhdetta nykyisiin käsityksiin siitä, mitä suomalaisuus on¹⁵.

Folkloristi Kati Mikkola on tutkinut keruuaineistoja esimerkiksi väitöskirjassaan *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentuminen*. Mikkola tutkii sitä, miten vastaajat rakentavat vastaustensa sisältöä ja toisaalta sitä, mistä näkökulmasta he lähtevät vastaustaan rakentamaan.¹⁶ Yksi Mikkolan esille tuomista näkökulmista on se, miten kysely ohjaa vastaajaa vastauksen rakentamiseen¹⁷. Mikkolan aineistona on toiminut kansanrunousarkiston *Uudet elämänmuodot* -kysely, eikä pääpaino tutkimuksessa ole keruun tutkimuksessa vaan kyselyn vastausten analysoinnissa. Mikkola kuitenkin käsittelee myös keruukyselyiden kysymysten asettelun ja sanavalintojen vaikutuksia vastaajien vastauksiin¹⁸, mistä on runsaasti apua omalle työlleni.

Kotia ja identiteettiä ovat tärkeitä tutkimuskohteita usealla eri tieteenalalla ja niitä on tutkittu paljon. Oman näkemykseni mukaan koti liittyy vahvasti identiteettiin, eli käsitykseen siitä, kuka minä olen. Toinen identiteettiin vahvasti liittyvä palanen on kulttuuri, johon liittyy myös kieli, ja joka usein sidotaan tiettyyn paikkaan.

Käsitys kulttuurin sitoutumisesta tiettyyn paikkaan ei ole suoraviivaisesti oikein, mutta niin ihmiset usein mieltävät asian olevan. Kulttuurintutkija Stuart Hall arvelee tämän johtuvan siitä, että näin on helpompi jäsentää maailmaa. Kulttuurin hajautuessa ympäri maailmaa, diasporassa, joutuvat yksilöt usein tekemään kompromisseja identiteettinsä suhteen. Tähän liittyy se, että kulttuuri voi säilyä, vaikka alkuperäiseen kotipaikkaansa ei voisi palata enää koskaan. Tällainen kompromissin teko haastaa kulttuurin sitoutumisen tiettyyn paikkaan.¹⁹

Omaan tutkimukseeni Hallin ajatukset kulttuurin, paikan ja identiteetin suhteesta liittyvät siten, että vastaajani ilmentää identiteettiään vahvasti paikan ja luonnon kautta. Hallin mukaan paikan ei tarvitse olla oikeasti olemassa tai sellainen, että sinne pääsisi – pelkkä mielikuva riittää. Hallin mukaan paikka toimii ”symbolisena

---

¹⁵ Pöysä, 2014.

¹⁶ Mikkola, 2009.

¹⁷ Mikkola 2009, 85-135.

¹⁸ Mikkola 2009, 120-135.

¹⁹ Hall 2003, 99; 121-123.

takuuna kulttuurisesta yhteenkuuluvuudesta”²⁰. Omassa tutkielmassani tällainen on esimerkiksi vastaajan muistojen Revonsaari, johon hän usein vastauksissaan palaa.

Keskeiset käsitteet

Keskeistä työni kannalta ovat *keruut*. Keruut ovat kyselyiltä, joilla kerätään kenen tahansa kokemuksia ja muistoja halutusta aiheesta. Keruun aihe voi koskea lähes mitä tahansa asiaa ja näkökulma voi olla kattavan kokonaiskuvan luomisessa tai aiheeseen liittyvissä yksityiskohdissa. Kysymykset voivat olla vapaita tai kysymyspatteristo voi olla hyvin täsmällinen riippuen siitä, millaisiin kysymyksiin halutaan vastausta.

Usein keruita järjestävät erilaiset kulttuuriperintöä säilyttävät organisaatiot, kuten Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tai Työväen arkisto. Yksi merkittäviä keruiden järjestäjiä on ollut Turun yliopiston kansatieteen oppiaine. Keruita varten on järjestettävä *vastaajaverkosto*. Vastaajaverkoston jäseneksi päätyy yleensä siinä tilanteessa, kun ensimmäisen kerran vastaa keruupyynnöön.

Vastaajaverkosto on yhteiskuntaa mahdollisimman laajasti kuvaava, vapaaehtoisista vastaajista koostuva tilapäinen tai vakituinen verkosto. Usein muistitietoa keräävillä tahoilla on vakituinen vastaajaverkosto, jolle lähetetään kaikki kyselyt. Toisinaan taas saatetaan muodostaa tilapäinen vastaajaverkosto esimerkiksi yksittäistä kyselykokonaisuutta varten. Tällöin vastauksiakin toivotaan vain niiltä, joilla on kokemuksia kyselyn aiheesta. Esimerkiksi karjalaisia tapoja todennäköisesti kysytään vain karjalaisilta.

Folkloristi Jyrki Pöysä huomauttaa, että etenkin vakituisesta vastaajaverkostosta on pidettävä huolta kasvattamalla verkostoa. Vastaajat ovat usein iäkkäitä, jolloin verkostossa tapahtuu luonnollista poistumaa. Verkostoa saatetaan myös muistaa erilaisilla palkinnoilla, ettei vastaajien kiinnostus vastaamiseen lopahtaisi. Tästä syystä usein järjestetäänkin kilpakeruita, joista voi saada esimerkiksi kirjapalkintoja tai pieniä rahasummia. Tärkeämpää Pöysän mukaan kuitenkin on se, että

---

²⁰ Hall, 2003, 92.

vastaajalla on aiheesta jotain sanottavaa. Keruita kannattaakin järjestää usein, jotta vastaajien mielenkiinto vastaamiseen säilyy.²¹ Tämä on osa vastaajaverkoston huomioimista ja arvostamista.

Keruista puhuttaessa on puhuttava myös muistelukerronnasta, jota keruut usein ovat. Muistelukerronta on terminä helposti ymmärrettävä. Se tarkoittaa sitä, että vastaaja muistelee omaa elämäänsä koskevia asioita. Muistelukerronnassa kertomuksen päähenkilö saattaa kuitenkin olla myös joku muu. Muistelukerronta liittyy muistitiedon tutkimukseen, jota alun perin ei tieteentekijällä arvostettu. Muistitiedon tutkimus alkoi saada arvostusta tutkijoiden parissa vasta 1900-luvulla ja teki lopulta läpimurron 1960-luvulla C-kasettien avulla.²² C-kasetit korvasivat aiemmat tallennuslaitteet, sillä kasettinauhuri ja C-kasetti olivat aiempia äänentallennusvälineitä helppokäyttöisempiä niin kentällä, kuin arkistossakin.

Koti on keskeisessä osassa tutkimustani. Kodin käsitettä on kuitenkin mielestäni vaikea määrittää tarkoin, sillä termi varioi paljon. Käsitän tässä tutkielmassa kodin paikaksi, jonne ihminen kokee kuuluvansa ja jonne hän toisinaan kaipaa. Koti voi nähdäkseni olla fyysinen rakennus tai maantieteellinen paikka, mutta toisaalta myös nostalginen mielikuva jostain, joka joskus mahdollisesti on ollut. Samaa johtopäätökseen on tullut myös identiteettiä tutkinut Stuart Hall²³.

Keskitynkään tutkielmassani vastaajan käsitykseen kodista ja siihen, miten hän tuo käsitystään esille vastauksissaan. Kotiin liittyvät vahvasti paikan ja identiteetin käsitteet. Käsitän identiteetin yksilön näkemyksenä siitä, kuka hän on. Tähän liittyvät sellaiset kysymykset kuin, mistä yksilö tuntee olevansa kotoisin ja toisaalta mihin hän tuntee kuuluvansa.

Vastaajan käsityksiin kodista liittyvät *Johannes*, *Revonsaari* ja *Pukkila*, jotka ovat myös vastaajan kertomusten avainpaikkoja. Johannes oli ennen sotia kunta Viipurin läänissä Karjalankannaksella. Revonsaaren kylä oli suurin Viipurinlahden saarista ja sijaitti Johanneksen kunnassa. Asukkaita saarella oli noin 800 ja pääelinkeinoina maanviljely ja kalastus, sillä tasainen saari sopi hyvin maanviljelyyn. Myös merimiehen ammatti oli Revonsaarelaisten keskuudessa suosittu.

---

²¹ Pöysä 2005, 83.

²² Sharpless 2006, 19-23.

²³ Hall 2003, 99.

Saarella oli myös runsaasti kauppoja, vilkasta yhdistystoimintaa, sekä jo varhain puhelinyhteys saaren kummassakin päässä. Saari oli noin 10 kilometriä pitkä ja kolme kilometriä leveä.²⁴ Saari sijaitti lähellä manteretta ja sieltä oli hyvät vesiliikennyhteudet esimerkiksi Viipuriin. Pukkila, tai Pukki, taas oli epävirallinen asutuskeskus Revonsaassa. Pukkilaa asutti pääsääntöisesti kahden suvun jäseniä.

Ulla Savolaisen mukaan kerrontastrategia tarkoittaa tekstin tuottamista ja tulkin-toja ohjaavia muodollis-sisällöllisiä käytäntöjä, joissa ”muodolliset ja sisällölliset ratkaisut eivät ole toisistaan erotettavia, vaan täydentävät toisiaan”. Kerrontastrategian valintaan vaikuttavat esimerkiksi keräävä taho ja se, miten kertoja ymmärtää keruun kysymykset.²⁵

Fokalisointi on kerronnan ajallista moninaisuutta ja termi on rinnasteinen kertomuksen näkökulmaan. Kyse on siis siitä, kenen äänellä kertoja muistoistaan puhuu. Esimerkiksi Ulla Savolainen havaitsi väitöstudiumuksessaan kolmenlaista fokalisointia. Kertomuksen ääni saattoi kuulua kirjoittajalle, joka muisteli lapsuuttaan. Kerronta paikantui kuitenkin kirjoitushetkeen. Toiseksi fokalisointi saattoi olla evakkolapsi tai muu henkilöahmo ja kolmantena ulkopuolinen kertoja. Savolainen myös havaitsi kerrontastrategian ja fokalisoinnin liittyvän toisiinsa siten, että totuus- ja historiaorientoituneessa kerrontastrategiassa näkökulma oli usein kertojan, kun taas reflektiivisessä ja kaunokirjallisessa kerrontastrategiassa fokalisointi vaihtelee.²⁶

---

²⁴ Johannes-seura ry

²⁵ Savolainen 2012. 29-30.

²⁶ Savolainen 2015, 94-135.

II LÄHTÖKOHDAT JA METODIT

Arkistoitujen keruukyselyiden tutkiminen tarkoittaa sitä, että tutkijan on perehdyttävä arkistotieteeseen liittyviin teorioihin ja käytäntöihin. Arkistotieteen teoriat ovat läsnä etenkin tutkielman eettisen näkökulman vuoksi, mutta myös aineistoni tähden. Tutkielmani analyysiosuuden tieteellinen perusta on kuitenkin muistitietotutkimuksessa ja kerronnan tutkimuksessa. Tieteenalan suuntaukset toimivat sekä tausta-ajatuksina että käytännön välinenä.

Muistitietotutkimus on mukana teoreettisena pohjana, jonka avulla olen lähtenyt tutkielmaani rakentamaan. Aineistoni on muistitietoa, jota tutkiessa on huomiotava juuri muistitietoon liittyvät erikoispiirteet. Nämä erikoispiirteet määräävät esimerkiksi millaista tietoa muistitiedolla voi lähteä etsimään ja miten aineistoon tulee suhtautua. Myös teoriat muistin paikoista ovat tarpeellisia omassa tutkielmasani.

Kerronnan tutkimus on tutkielmassani läsnä muistitietotutkimusta selvemmin. Hyödynnän suoraan kerronnan tutkimuksessa syntyneitä teorioita kerrontastrategioista ja fokalisoinneista. Lisäksi metodivalintani ovat niitä, joita kerronnan tutkimuksessa hyödynnetään.

Muistitieto

Ennen kirjoitettua historiaa kaikki tieto välittyi muistitietona²⁷. Aineistoni on kirjoitettua muistitietoa, joka kytkee tutkimukseni vankasti folkloristiikkaan. Muistitietotutkimus keskittyy usein historian tapahtumiin. Muistitietotutkimuksessa keskiössä eivät silti ole historialliset tosiasiat, vaan ihmisten kokemus asioiden kulusta. Tarkoituksena ei ole etsiä objektiivista totuutta, vaan ihmisten kokemuksia. Muistojen arvottaminen tosiksi tai epätosiksi ei myöskään ole muistitietotutkimuksessa tarkoituksen mukaista. Folkloristi Seppo Knuutila muistuttaa suopeuden periaatteesta, jonka mukaan asiat ovat ainakin kertojalle tosia.²⁸ Muistelijoilta ei

---

²⁷ Sharpless 2006, 19.

²⁸ Knuutila 2010, 29.

odotetakaan objektiivista näkemystä historian tapahtumista, vaan subjektiivinen kokemuskerronta koetaan rikkautena²⁹. Tämä subjektiivisuus antaa esimerkiksi tietoa sosiaalisesta dynamiikasta, joka yhteiskunnassa vallitsee. Muistitieto onkin sekoitus yksittäisen henkilön muistia ja sosiaalista, eli kollektiivista muistia.³⁰

Muistitietotutkimus liittyy kansainväliseen *Oral History* -liikkeeseen. Antropologi Mary A. Larsonin mukaan oral history sisältää ankkuroidun teorian (grounded theory) periaatteita, joissa aineistoa ei kytketä valmiiksi mihinkään teoriaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että käytettävä teoria on aineistosta riippuvainen ja aineistolähtöinen, eli aineisto valitaan ennen teoriaa.³¹

Oral history tarkoitti alun perin kirjaimellisesti suullista historiaa, eli kerrottua muistitietoa. Suomen tutkimuskenttään ei kuitenkaan suullinen historia tai suullinen perinne istu, sillä muistitietoa on kerätty ja löydetty hyvin varhaisesta vaiheesta asti myös muissa formaateissa, lähinnä kuvina ja kirjoituksina.³² Siksi suomalaisessa tiedeyhteisössä Oral History -liikkeen periaatteisiin nojaava muistitiedon tutkimus onkin suullista historiaa vakiintuneempi termi. Muistitietotutkimus terminä kuvaa sitä, minkälaisen aineistojen kanssa ja mistä näkökulmasta suomalaista tutkimusta ihmisten muistojen ja kokemusten parissa tehdään.

Suomessa muistitietotutkimus on ollut keskeistä etenkin folkloristiikan ja etnologian tieteenaloilla. Kerronnan ja kertomusten tutkimus on kiinteä osa folkloristiikkaa. Samoin etnologia tieteenalana nojaa vahvasti muistitietoon. Kuvaa suomalaisuudesta onkin osittain lähdetty rakentamaan keräämällä talonpoikaisyhteisöiltä muistitietoa ja etsimällä siitä suomalaisuuden ydintä.

Muistitietoa on alettu kuitenkin hyödyntää enenevässä määrin myös muissa humanistisissa tieteissä ja humanististen tieteiden ulkopuolellakin. Alun perin keskiössä oli talonpoikaiskulttuuri, mutta sittemmin 1980-1990 -luvulla muistitietotutkimus laajentui tutkimaan myös urbaaneihin olosuhteisiin ja erilaisiin

---

²⁹ Peltonen 2003, 19.

³⁰ Hoffman & Hoffman 2006, 292-294.

³¹ Larson 2006, 119-120.

³² Fingerroos 2010, 60-62.

alakulttuureihin. Suomalaisessa muistitietotutkimuksessa tutkimuksen kohteeksi ovat nousseet varsinaisen muistitiedon lisäksi myös kertojat, vastaajat ja yksilöiden kokemusten suhteuttaminen kollektiiviseen kokemukseen.³³

Toisinaan muistitiedon avulla saadaan selville asioita, jotka ovat unohtuneet tai jääneet kertomatta asiakirjojen tarjoamaan tietoon nojaavassa historiankirjoituksessa. Historia on aina voittajien kirjoittamaa ja saattaa mennä jopa vuosikymmeniä, ennen kuin toisen osapuolen näkemyksiä tapahtumista tulee julkisuuteen. Esimerkiksi sisällissodan jälkeen hävinneen osapuolen ei ollut sopivaa kertoa tai muistella kokemuksiaan, eikä edes surra julkisesti³⁴.

Muisti on vaikeasti määritettävä asia, jota niin ikään tutkitaan useilla tieteenaloilla. Käsite on jäänyt ns. vaeltavaksi, eli siitä puhutaan eri tieteissä eri tavalla ja kenttä on jäänyt hieman sekavaksi. Muistista voi puhua tiedon tallennuspaikkana. Muistin avulla opimme uusia asioita ja sillä voimme soveltaa tietoa, jota olemme muistiimme keränneet. Muistiin tallentuvat myös tiedot siitä, mitä yksilölle on hänen elämänsä aikana tapahtunut. Tämä tarkoittaa, että jäsenämme myös itseämme muistimme ja muistiimme talletettujen tapahtumien avulla.

Muistaminen kytkeytyy usein paikkoihin. Tällaisia paikkoja nimitetään muistin paikoiksi. Muistin paikat ovat usein fyysisiä paikkoja, joissa voi käydä muistelemassa mennyttä. Esimerkiksi muistomerkit ovat hyvin konkreettisia muistin paikkoja, jollaisia esimerkiksi Ulla-Maija Peltonen on tutkinut³⁵. Muistin paikka saattaa olla myös hieman vähemmän konkreettinen ja avautua vain niille, jotka siitä tietävät. Asuinalue kaikkine muutoksineen saattaa olla joillekin tällainen muistin paikka. Muistin paikka on muistellessa uudestaan tuotettu paikka.³⁶

Muistitietoa voi tallettaa usealla eri formaatilla. Haastattelut ovat yksi keino, videot toinen. Omaan tutkimukseeni liittyy kuitenkin kirjoittamalla talletettu muistitieto. Muistitietoa voidaan tallettaa kirjoittamalla usealla eri tavalla. Kirjoittajan omasta

---

³³ Fingerroos 2010, 64-66.

³⁴ Peltonen 2003, 242.

³⁵ Peltonen 2003.

³⁶ Fingerroos 2006, 5.

inspiraatiosta syntyvä omaelämäkerta -kirjallisuus on tällainen tapa. Tutkimuksessa tavallisimmat tavat muistitietoaineiston kirjalliseen keruuseen ovat kuitenkin instituutioiden ja organisaatioiden järjestämät keruut. Myös nämä kirjoitukset ovat kirjoittajalähtöisiä, vaikka inspiraation kirjoittamiseen antaakin keruupyynnön lähettänyt taho³⁷.

Teemakirjoituksilla muistitieto kerätään siten, että vastaajille annetaan aihe, josta he saavat vapaasti kirjoittaa haluamallaan tavalla. Toisinaan vastaukset ovat hyvin kaunokirjallisia, jopa fiktiivisessä muodossa. Vastauksen fiktiivinen ote ei ole ongelma, sillä vastauksista haetaan esimerkiksi kulttuurisia merkityksiä, jotka tulevat näkyviin myös fiktiivisessä kertomuksessa. Toisinaan vastaajat saattavat epäillä itsekkin kertomuksensa todenperäisyyttä esimerkiksi siksi, että ovat tapahuma-ajankohtana olleet lapsia. Lapsen näkökulmasta asiat saattavat olla todellisuudesta poikkeavia. Mielikuvat kuitenkin saavat aineksensa olemassa olevasta ympäristöstä.³⁸

Teemakirjoittaminen tähtää samaan lopputulokseen kyselyiden kanssa: molemmilla tuotetaan muistitietoa ja haetaan tavallisten ihmisten kokemuksia jostain tietystä aihepiiristä. Kysely on kuitenkin teemakirjoittamista strukturoidumpi työväline. Kyselyt saattavat sisältää useitakin aihepiiriin liittyviä kysymyksiä ja siten palauttavat kirjoittajaa aiheeseen. Kyselyillä saadaan tietystä aiheesta hyvin yksityiskohtaista tietoa, riippuen tietysti keräävän tahon muotoilemista kysymyksistä. Sekä teemakirjoittamiseen että kyselyihin viitataan usein keruina. Keruu -termiä on kritisoitu, sillä se antaa mielikuvaa perinteestä, joka odottaa kypsän hedelmän tavoin perinteenkerääjää valmiina. Näkisin keruu -termin käytön muuna, kuin kattoterminä, ongelmallisena myös siksi, ettei se erottele miten aineistoa on tuotettu. On hyvin eri asia, tuotetaanko muistitietoa esimerkiksi kyselyn tai teemakirjoittamisen avulla, sillä keruutavalla on vaikutusta myös kerronnan sisältöön. Kyselyistä ja keruista kerron tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

---

³⁷ Latvala 2004, 141.

³⁸ Laurén 2010, 430-434.

Kerronnan tutkimus ja metodit

Aineistoni koostuu yhden vastaajan vastauksista, mikä tekee tutkimuksestani tapaustutkimuksen. Vaikka tapaustutkimus ei anna yleisesti pätevää tietoa, sillä voidaan vahvistaa aikaisempaa tutkimusta tai päätellä, miten asiat saattavat olla. Erityisen hyvin tapaustutkimus toimii teorioiden varmistamisessa tai poikkeavuuksien etsimisessä.

Käytän metodina lähilukua. Lähiluku on syntynyt kirjallisuudentutkimuksessa, josta se on sittemmin levinnyt muille tieteen aloille. Käytännössä lähiluku tarkoittaa sitä, että teksti luetaan useaan otteeseen ja joka lukukerralla tekstistä paljastuu jotain uutta. Lähiluku on tutkimusmetodi, joka toimii erityisen hyvin lyhyiden tekstien kanssa. Lähilukua voi käyttää metodina myös esimerkiksi kuvien, äänitteiden ja videoiden analyysissä.³⁹ Lähiluvun keinoin tekstistä on mahdollista paljastaa myös sellaisia asioita, joita ei aikaisemmin ollut huomannut edes ajatella.

Aineistoni muodostuu lyhyehköistä kyselyvastauksista, joten metodina lähiluku sopii aineistolleni hyvin. Lähiluvun avulla minun on myös helpointa löytää vastaukset kysymyksiini, sillä saan keskittyä jokaisella lukukerralla eri asiaan. Keruuvastausten teksti on usein kerroksellista sisältäen kuvauksen lisäksi erilaisia merkityksiä ja merkityksenantoja. Jokaisella lukukerralla tekstistä paljastuu uusi kerros, joka taas paljastaa aikaisemmin huomaamatta jääneitä näkökulmia tutkimuskohteeseen.

Ensimmäisellä lukukerralla tarkastelen tekstiä pintapuolisesti tutustuen siihen. Kiinnitän huomiointi etenkin vastaajan käsitykseen kodista. Vastaajan käsitystä kodista tutkin tarkastelemalla, miten vastaaja kertoo kodista ja mitä hän siitä kertoo. Samalla tutkin, miten vastaaja tuo kotiin liittyviä osia identiteetistään osaksi vastaustaan.

Toisella lukukerralla havainnoin vastaajan kerrontastrategioita. Ulla Savolaisen evakkokertomustutkimuksissa erilaisia kerrontastrategioita on ainakin kolme. Aion itse hyödyntää samoja kerrontastrategioita, joita Savolainen on löytänyt. *Asia- ja tapahtumakeskeisessä kerrontastrategiassa* kertoja pyrkii dokumentin

---

³⁹ Pöysä 2010, 331-344.

kaltaiseen historiakuvaukseen. Kertoja vakuuttelee lukijalle tarinansa olevan tosi yksityiskohdilla, nimeämällä henkilöitä ja päivämäärillä.

Sisäisen pohdiskelun kerrontastrategia keskittyy kirjoittajan nykyhetken tunteisiin ja näkemyksiin, jolloin menneisyyttä käsitellään nykyisyyden näkökulmasta. *Kaunokirjallinen kerrontastrategia* antaa kirjoittajalle mahdollisuuden positioitua menneisyyteen. Ulla Savolaisen tutkimuksissa kertoja positioituu evakkolapsen rooliin ja mukana on usein ajatus ikuisesta evakkomatkasta. Kerronnassa aika jakautuu ihanaan aikaan lapsuuden Karjalassa ja evakkomatkan jälkeiseen aikaan, joka ei aina ole yhtä auvoisa.⁴⁰

Lähiluvun tukena käytän analyysimenetelmänä sisällönanalyysia etenkin analyysiosuuden ensimmäisessä vaiheessa. Sisällönanalyysilla saan etsittyä juuri kodista ja identiteetistä kertovat seikat vastauksista. Ajatuksenani on, että käsitys kodista ja identiteetti liittyvät vahvasti toisiinsa. Vastaajan kodinkäsitystä ja identiteettiä etsiessäni etsin sisällönanalyysin avulla viittauksia kotiin ja toisaalta tarkastelen, miten vastaaja tekee eroa itsensä ja muiden välille. Koti ja identiteetti taas auttavat minua tarkastelemaan kerronnallisissa valinnoissa tapahtuvia muutoksia ja päättelemään, miksi muutokset tapahtuvat.

Tapaustutkimuksella voi testata teorioita ja toisaalta ne antavat suuntaa siitä, miten asiat mahdollisesti ovat. Esimerkiksi oma tutkimukseni tulee samankaltaisiin loppupäätelmiin Ulla Savolaisen päätelmien kanssa. Toisaalta se antaa myös tietoa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruukyselyiden kysymysten vaikutuksista. Näitä tuloksia voi hyödyntää myöhemmässä tutkimuksessa esimerkiksi siten, että ne vahvistavat kokoelman toimivan tietyllä tavalla tai jostain syystä poikkeavat siitä.

Aineisto

Aineistonani toimivat yhden vastaajan vastaukset Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruusiin. Aineisto on kerätty 1970 – 1977. Valitsemani vastaaja on vastannut 17:ta keruuseen. Valitsin näistä seitsemän aiheidensa perusteella.

---

⁴⁰ Savolainen 2012, 27-29.

Aiheet ovat itseäni kiinnostavia, eivätkä juurikaan liity toisiinsa. Aineistoni kattaa ihmisen elämän eri vaiheet perusteellisesti. Mukana on vastauksia lapsuudesta, varusmiesajasta, ravinnosta, liikkumisesta sekä suvusta ja juhlista.

Aineistoni on talletettu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Arkiston kokoelmat koostuvat suurimmaksi osaksi folkloristiikan ja uskontotieteen oppiaineiden TKU-kokoelmasta, kansatieteen oppiaineen TYKL-kokoelmasta ja Suomen historian oppiaineen aineistosta. Arkisto kuitenkin on humanistisen tiedekunnan historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen yhteinen, joten arkisto tallettaa aineistoa kaikista laitoksen oppiaineista. Aineistot ovat karttuneet laitoksella tapahtuvan tutkimustyön tuloksena, mutta joukossa on myös muutamia lahjoituksia sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoaineiston kopioita.

Aineistoni on osa Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen aineistoa, eli kuuluu TYKL -kokoelman mittavaan keruuvastausten kokoelmaan. Kokoelma sisältää vastauksia erilaisiin aiheisiin lastenkasvatuksesta juhlapyhien viettoon ja erilaisiin ympäristön muutoksiin. Vastaukset on saatu vastaajaverkostoon kuuluneilta ihmisiltä. Jokainen keruukysely on lähetetty kaikille vastaajille, mutta luonnollisesti kaikkia eivät ole vastanneet kaikkiin kyselyihin, eivätkä välttämättä jokaisen kyselyn jokaiseen kysymykseen.

Kansatiede ja keruut saavuttivat sotien jälkeen suurta suosiota⁴¹. Turun yliopiston kansatieteen oppiaineessa keruut käynnisti sosiologian professori Esko Aaltonen. Aaltonen oli ennen uraansa Turun yliopistossa toiminut lehtimiehenä ja lähettänyt perinnetietoa esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Keruiden käynnistäminen kansatieteen oppiaineessa toimi jatkona hänen kiinnostukselleen kansatieteeseen ja kansan uudenlaisiin elämänmuotoihin.⁴² Hän myös pani alulle vastaajaverkoston, jonka edellytyksenä oli vapaakirjeoikeus. Vastaajien ei tarvinnut maksaa postimaksuja, vaan vastaukset osoitettiin Suomen tiedeakatemialle, joka huolehti maksuista.

Esko Aaltonen ohjaili opiskelijoita sellaisten aiheiden äärelle, joissa keruita tarvittaisiin. Uudet vastaajat liitettiin vastaajaverkostoon. Näin vastaajaverkosto laajeni

---

⁴¹ Snellman 2014, 240-241.

⁴² Mikkola 2009, 72-77.

ja keruuvastaukset saatiin yleisluontoisesti käytyä läpi. Keruut toteutettiin siten, että painettiin usein noin neljän sivun mittainen kyselylehtinen, joka lähetettiin vastaajaverkostolle. Tieto keruusta julkaistiin myös sanomalehdissä, jotta uusia vastaajia saataisiin mukaan. Kyselylehtisen mukaan laitettiin vastauskuori, sekä vastauksia varten a5 -kokoisia toiselta puolelta viivoitettuja arkkeja. Ohjeena oli vastata vain viivoitetulle puolelle, jolloin vastausten arkistointi olisi helpompaa. Kyselyistä syntyi kustannuksia, sillä painotuotteita tuli paljon. Varsinaista palkintoa vastaamisesta ei saanut, mutta joskus ahkeria vastaajia palkittiin pienin rahatai kirjalahjoin.⁴³

Palkitseminen ei ole ongelmatonta. Palkintojen avulla saatetaan johdatella vastaamaan tietyllä tavalla. Ulla-Maija Peltonen on tarkastellut asiaa. Keruiden palkinnot eivät esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla määräytyneet arvontaperusteisesti, vaan vastauksen hyvyden mukaan. Näin määriteltiin samalla oikeanlaista perinnettä. Pitkästä kerronnasta saattoi saada enemmän rahaa, kuin lyhyestä. Toisaalta liian riettaita satuja ja kaskuja ei palkittu, vaan palkinnot menivät huolellisesti kirjoitetuille vastauksille.⁴⁴ Myös harrastajakeraajia palkittiin toisinaan kansanrunousarkiston toimesta. Suhtautuminen palkintoon oli vaihtelevaa. Monet toivoivat palkinnon olevan rahaa, sillä muistitiedon kerääminen ja lähettäminen eivät olleet ilmaista puuhaa. Rahaa ei myöskään monella ollut liiaksi.⁴⁵

Palkitseminen aiheutti ongelmia myös kerääjien kanssa. Leena Hukkinen on kirjoittanut vuonna 1963 opinnäytetyössään Kansanrunousarkiston tutkijoiden lausuntojen perusteella listan kerääjistä, joiden kokoelmat ovat mahdollisesti luotettavuudeltaan kyseenalaisia. Hänen mukaansa kokoelmissa on ”epäaitoa perinnettä”, sillä palkinnot ovat johtaneet esimerkiksi keruuvastausten kopiointiin ja epäasiallisiin keruumenetelmiin.⁴⁶

En usko Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruiden palkitsemisen muodostavan täysin vastaavaa ongelmaa, sillä palkitseminen oli ilmeisen satunnaista, eikä sivumääristä palkittu. Vastaajat eivät siis pyrkineet kertomaan

---

⁴³ Talve 1984, 27-30.

⁴⁴ Peltonen 2004, 202, 209.

⁴⁵ Mikkola 2009, 99-100.

⁴⁶ Mikkola 2009, 105 > Hukkinen 1963, 1, 17, 19, 23-24

”ylimääräistä” suuremman palkinnon toivossa. On mielestäni todennäköisempää, että kirjoittajat ovat vastanneet ennemmin kirjoittamisen tarpeesta kuin palkinnon kiilto silmissä.

Kerääjät olivat pääsääntöisesti Turun yliopiston henkilökuntaa tai opiskelijoita, jotka tekivät keruutyötä omia tieteellisiä tarpeitaan varten. Kerääjille rahalahjoja ei liene siis säännönmukaisesti jaettu. Tämä on toisaalta hyvä, sillä näin kyselyvastauksien joukkoon ei ole päätynyt ”epäaitoa perinnettä” esimerkiksi kopioinnin myötä. Kun keruut lopetettiin, koko kokoelma jäi kansatieteen oppiaineelle ja on sittemmin arkistoitu Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon.

Keruut eli kyselyt

Teemakirjoittaminen ja kyselyt tuottavat molemmat muistitietoaineistoa, mutta hyvin eri tavoin. Toisinaan keräävät tahot suosivat teemakirjoittamista. Tällöin vastaajalle annetaan teema, josta kirjoittaa ja ajatuksen tueksi esimerkiksi ranskalaisia viivoja. Suoria kysymyksiä ei välttämättä esitetä lainkaan. Tämä antaa vastaajalle mahdollisuuden kertoa omasta näkökulmastaan käsin. Teemakirjoittaminen onkin hyvä työkalu arkaluontoisen kokemukseronnan hankkimiseen.⁴⁷

Kansatieteen oppiaineen kyselyt on toteutettu vastaajaverkon avulla. Ne muodostuvat kahdesta sarjasta. Ensimmäiseen sarjaan kuuluvat varsinaiset kyselyt ja toinen sarja on näitä kyselyjä täydentävä sarja, B-kyselyt. Varsinaisia kyselyjä ovat tehneet pääsääntöisesti tutkijat, mutta varsinkin B-kyselyjä ovat tehneet myös opiskelijat. Varsinaisten kyselyiden sarja ei enää täydenny, mutta toisinaan B-kyselyiden sarjaan saattaa tulla täydennystä.

Keruvastauksia tutkittaessa on tärkeää perehtyä myös kyselylehtisiin ja kysymysten asetteluun. Omassa tutkimuksessani kyselylehtiset kysymyksineen ovat tiivis osa tutkimuksen toteuttamista ja kysymyksen asettelua, joten esittelen joi-tain aineistooni liittyviä kysymyslehtisiä tarkemmin. Esiteltävät kyselylehtiset ovat tutkielmassani eniten esillä olevien aineistojen kyselylehtisiä.

---

⁴⁷ Helsti 2005, 150.

Kysely 36: *Liikenneyhteysien muuttuminen* on tehty vuonna 1969 viisisivuisella vihkosella. Kyselyssä selvitettiin liikenneyhteysien muuttumista vastaajan paikkakunnalla neljälläkymmenellä kysymyksellä. Kysymykset on jaettu viiteen osioon, jotka ovat 1) Tiet, sillat ja lautat, 2) Kulkuvälineistä, 3) Kestikievareista, 4) Vesiliikenne ja 5) Posti. Keskiössä ovat vastaajan kokemukset omalta paikkakunnaltaan. Kysymykset ovat yksityiskohtaisia tästä esimerkkinä kysymys 20, joka vastaa kestikievareihin:

Onko paikkakunnallanne entisaikana ollut hollikyytiä ja kestikievareita? Ketkä hoitivat kyydityksen? Minkälaisia muutoksia on tapahtunut? Missä paikkakunnallanne sijaitsivat kestikievarit ja reservitalot? Onko näitä vanhoja rakennuksia säilynyt nykypäiviin? Miten eri huoneet kievarissa olivat sijoitetut? Montako huonetta oli matkustavia varten? Miten ne oli sisustettu? Minkälaisia ja miten sisustettuja muita tiloja rakennuksessa oli? Minkälainen oli kievarien siisteys? Käytettiin sen huoneita käräjien pitoon?⁴⁸

Jokainen kyselyn kysymys sisältää useita pienempiä kysymyksiä, jotka johdattavat vastaajaa. Kysymykset täydentävät toisiaan. Kysymykset ovat lyhyitä ja antavat mahdollisuuden vastata melko lyhyesti.

Kysely 39 on kolmiosainen ja sillä täydennettiin aikaisempia kyselyjä. Kyselyn kysymysten aiheina ovat *Lisätietoja palkollisista, Vihkiminen ja häät 1945-1976* sekä *Nahkojen muokkaus ja nahkurit*. Nämä kyselyt ovat huomattavasti lyhyempiä, kuin aikaisemmat kyselyt. Palkollisista kysytään vain kuusi kysymystä ja vihkimisistä ja häistä kahdeksan kysymystä. Tarkentavia lisäkysymyksiä näissä kyselyissä oli maltillisesti. Nahkureista esitettiin lyhyt avoin kysymys, jossa oli muutama tarkentava kysymys.⁴⁹

Vastaaja on syystä tai toisesta vastannut kyselyyn 39 Vihkimisestä ja häistä koskevaan kyselyyn yhdessä kyselyn 40 vastausten kanssa. Kysely 40 koskee

---

⁴⁸ TYKL/kys/36, kyselylehtinen.

⁴⁹ TYKL/Kys/39, kyselylehtinen.

lasten vaateetusta. Tämä kysely on jaettu kolmeen osaan lasten ikien mukaan. Osiot ovat kapaloikä, Leikki-ikä ja Kouluikä (n. 7-15v.). Kysely 40 sisältää 23 kysymystä. Muutamat näistä kysymyksistä ovat samanlaisia, kuin muussakin aineistossani, mutta tässä kyselyssä on myös monia yksittäisiä kysymyksiä, joissa ei ole kuin yksi tai kaksi tarkentavaa lisäkysymystä.⁵⁰ Kysymyspatteristonsa puolesta kyselyt 39 ja 40 muodostavat poikkeuksen muuhun aineistooni nähden.

Kysely 45: *Muistelmia sotilaskoulutuksesta* tehtiin vuonna 1972 seitsemänsivuisella lehtisellä. Kyselyssä kysymyksiä on 39, jotka on ryhmitelty erilaisten otsikoiden alle. Otsikoita ei kuitenkaan ole numeroitu, toisin kuin kyselyssä 36. Kysymykset alkavat muutaman lauseen mittaisella johdannolla ja jokainen kysymys sisältää tarkentavia kysymyksiä. Kysymykset itsessään ovat pidempiä ja pyytävät kuvailemaan tapahtumia. Esimerkiksi kysymys 4:

Miten sujui ensimmäinen yö kasarmilla, ja minkälainen oli ensimmäinen aamuherätys? Miten ”vanhat” ja esimiehet kohtelivat alokkaita? Myivätkö ”vanhat” alokkaille hyviä varusteita, kuten ”petejä”, housuja, irtohihnoja ym.sellaista, mikä alokkaille muutenkin olisi kuulunut luonnostaan? Kuinka sujuivat ensimmäiset päivät ja yöt kasarmilla?⁵¹

Kysymyksiä on useita, mutta kaikkiin kysymyksiin voi vastata usealla eri tavalla ja monet kysymykset jättävät tilaa omalle pohdinnalle tai kokemuksille. Kyselyssä 36 monet kysymykset olivat sellaisia, että niihin saattoi vastata vain yhdellä lauseella. Kyselyn 45 vastauksiin taas on mahdollista liittää myös omia kokemuksia ja mietteitä ensimmäisestä yöstä kasarmilla.

Kysely 49: Suku ja sukulaisuus on lähetetty vuonna 1974 neljä sivuisella lehtisellä. Kysymyksiä on 18 ja ne on jälleen ryhmitetty numeroimattomien otsikoiden alle. Kysymykset sisältävät jälleen useita pieniä kysymyksiä, mutta nyt vastaajaa kehoitetaan myös kertomaan omista kokemuksistaan. Itse kysymykset ovat

---

⁵⁰ TYKL/Kys/40, kyselylehtinen.

⁵¹ TYKL/kys/45, kyselylehtinen.

täsmällisiä, mutta tilaa jätetään myös omien kokemusten ja pohdintojen kerronnalle.⁵²

Kysely 54: *Joulukoristeet ja joulupukki* toteutettiin vuonna 1977 kolme sivuisella kyselylehtisellä, jonka viimeinen sivu käsitteli lasten ja aikuisten suhdetta, eikä siten liity aiheeseen. Käytännössä joulukoristeita ja joulupukkia käsitellään kahdella sivulla ja kahdellatoista kysymyksellä. Kysymyksiä ei ole jaettu eri osioihin, vaan ne kaikki ovat saman otsikon alla. Kysymykset ovat melko täsmällisiä ja houkuttelevat täsmälliseen vastaukseen, vaikka kertojan omia kokemuksia pyritäänkin saamaan esiin. Toisinaan esiintyy kysymyksiä, joissa annetaan vastaajalle mahdollisuus laajaan omakohtaiseen vastaukseen kuten kysymyksen 6 ensimmäisessä kysymyksessä:

Miten joulukuusen koristelu on vuosikymmenten kuluessa muuttunut? (Osaatteko esimerkiksi sanoa onko tiettyinä aikana ollut ”muotia” käyttää valtakuntien lipuista valmistettuja köynnöksiä, kuusenkarabelleja, hopeanauhoja, lametta, hopeapalloja, omenia?) Milloin muistatte edellä mainittuja ensikertaa käytetyn Teidän kodissanne, vai eikö niitä käytetä? Käytättekö myös vanhoja kuusenkoristeita, ehkä jo lapsuudestanne peräisin olevia, uusien rinnalla? Mitä esimerkiksi?⁵³

Kysymys alkaa siten, että vastaajalle annetaan vaihtoehdoksi kertoa koristelun muuttumisesta omin sanoin. Kuitenkin täsmentävä kysymys johdattaa vastaajaa tiettyjen koristeiden pariin. On toki vastaajasta kiinni, vastaako hän tarkasti tutkijan esittämiin kysymyksiin vai kertooko hän oman näkemyksensä välittämättä luetelluista koristeista.

Suurimmassa osassa aineistooni liittyvissä kyselyissä on sama muoto. Ne koostuvat useammasta alaotsikosta, jonka alla on kysymyksiä. Kysymyksiä on harvoin vain yksi, vaan tavallisesti useampia. Kysymykset eivät ole avoimia ja

---

⁵² TYKL/kys/49, kyselylehtinen.

⁵³ TYKL/kys/54, kyselylehtinen.

laajoja, vaan pikemminkin hyvin suppeita tarjoten toisinaan vaihtoehdon vastata vain kyllä tai ei. Poikkeuksen muodostavat kyselyt 39 ja 40. Aineistossani tämä kysymysten asettelun tapa näkyy siten, että vastaukset ovat suppeita, jopa pelkkiä luetteloja. Vastaajan omalle pohdinnalle on tilaa jäänyt vain vähän.

Kansatieteilijä Pekka Leimu on hyödyntänyt tutkimuksissaan kansatieteen oppiaineen kyselyjä. Hän toteaa liiallisen kysymysten määrän huonoksi valinnaksi ja vastaajan henkilökohtaisen kokemukseronnan, sekä muistojen kannalta näin havaintojeni mukaan onkin. Leimu kuitenkin perustelee kantaansa sillä, että liialliset kysymykset karkottavat potentiaaliset vastaajat. Näin kävi Leimun mukaan esimerkiksi kyselyssä 45. Kyselyjä lähetettiin 21 000, mutta vastauksia saatiin vain 668. Leimu arvelee tämän johtuvan siitä, että kysymyksiä oli liikaa. Hän kuitenkin on muutoin sitä mieltä, että useat kysymykset ovat tutkijalle hyödyksi, sillä vastauksen omiin tutkimuskysymyksiin löytää näin helpommin. Yhdestä avoimesta kysymyksestä toki saa runsaasti myös sellaista tietoa, mitä tutkija ei välttämättä olisi osannut aiheesta edes kysyä. Leimu kuitenkin kokee tämän rasakaaksi tavaksi tehdä tutkimusta.⁵⁴

Aineistonani toimivat myös kyselylehtiset, joiden avulla keruita on tehty ja joita on lähetetty vastaajaverkostolle. Keskimäärin ne ovat noin neljän a5 kokoisen paperin mittaisia. Kysymyksiä on useita, jopa toista kymmentä. Kyselylehtisten avulla selvitän, miten kysymysten asettelu on vaikuttanut kerronnallisiin valintoihin, joita vastaaja on tehnyt. Vastaukset saattavat löytyä esimerkiksi tarkentavista kysymyksistä, joita lähes jokaiseen kyselylehtisen kysymykseen liittyy.

Vastaaja on syntynyt Johanneksen Revonsaassa vuonna 1915 ja on ollut vastaushetkellä noin 50-60 -vuotias. Vastaajan vastaukset ovat tiukan asiatyylisiä. Hän vastaa vain siihen mitä on kysytty, eikä juuri tarjoa omia näkemyksiään aiheen tiimoilta. Kysely 45 kuitenkin poikkeaa muista vastauksista. Vastaus on pitkä ja sisältää paljon pohdintaa ja kokemuksellisuutta. Jokin on siis ollut juuri tämän vastauksen kohdalla toisin. Tämä saattaa johtua siitä, että varusmiesaika on miehen elämässä merkittävä ajanjakso. Etenkin, sillä ikänsä puolesta vastaaja on todennäköisesti joutunut ottamaan osaa myös sotatoimiin. Selvitänkin, onko varusmiespalveluksen merkityksellisyys ainoa tekijä vastausten kerronnallisten

---

⁵⁴ Leimu 2005, 80-81.

ratkaisujen eroavaisuudessa, vai liittyykö asiaan myös eriävyyksiä esimerkiksi kysymysten asettelussa.

Aineiston käyttöehdot

Arkistojen ydintehtävä tiedon säilyttämisen lisäksi on varmistaa tiedon oikeanlainen käyttö. Tämä tehtävä on osa eettistä arkistointia. Aineistojen oikean käytön määrittää arkisto itse, joskin lain asettamin reunaehdoin. Usein aineiston oikea käyttö varmistetaan käyttöehtositoumuksella, jonka tutkija allekirjoittaa ennen aineiston näkemistä. Sitoumuksella ohjataan asiakasta toimimaan lain ja arkiston omien toimintalinjausten mukaisesti.

Käyttöehtositoumus on jokaisella arkistolla omanlaisensa, mutta sen avulla on mahdollista toisaalta valvoa aineiston käyttöä ja toisaalta seurata aineistoa. Aineiston hävitessä käyttöehtositoumuksista selviää, milloin aineisto on viimeksi ollut käytössä ja mihin se näin ollen on saattanut päätyä. Sanktio aineiston vääränlaisesta käytöstä saattaa olla esimerkiksi pääsykielto tai muu rajoitus arkistoon ja aineistoon, jota on käytetty väärin.

Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston käyttöehtositoumus sitouttaa tutkijan toimimaan lain ja arkiston omien linjausten mukaisesti. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto sisältää tutkimusaineistoa humanistisilta aloilta. Aineisto sisältää runsaasti yksityishenkilöiden henkilökohtaista materiaalia, kuten valokuvia, muistitietoa ja kirjeitä. Pääsääntöisesti aineistoa arkistoon keränneet tai lahjoittaneet ovat olleet tietoisia siitä, että heidän aineistonsa arkistoidaan myöhempää tutkimus- ja opetuskäyttöä varten. Aineisto on kuitenkin arkaluontoista juuri sen henkilökohtaisuuden vuoksi. Lisäksi aineistoissa käsitellään myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät ole tietoisia heitä koskevasta aineistosta arkistossa. Tämä on väistämätöntä muistitiedon, kirjeiden ja usein myös valokuvien ollessa kyseessä.

Aineiston käyttösitoumuksessa moni kohta, jota tutkija sitoutuu noudattamaan pohjaa kulloinkin voimassa olevaan lakiin. Yksityisarkistona Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto voi kuitenkin rajata aineiston käyttöä myös lakia tiukemmin ja näin arkisto on tehnytkin. Historian, kulttuurin ja taiteiden

tutkimuksen arkiston kokoelmat sisältävät runsaasti arkaluontoista henkilökohtaista materiaalia, kuten muistoja ja valokuvia. Arkiston kokoelmat ovat karttuneet humanistisen tiedekunnan tutkimustyössä. Tällöin tutkijat ovat usein hyödyntäneet arkistosta saatavaa valmislomaketta, jolla tutkittava suostuu tutkimukseen ja aineiston säilytykseen arkistossa myöhempää tutkimuskäyttöä varten.

Kokoelmien luonteen ja tutkittaville annetun lupauksen vuoksi Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto on linjannut, että aineistoa tulee käyttää vain tieteelliseen tutkimukseen ja opetukseen. Lisäksi käyttöehtositoumuksessa veloitetaan tutkijaa lähettämään arkistolle veloituksetta kappale julkaisusta, joihin arkiston aineistoa on käytetty. Tärkeää on myös se, että tutkijan käyttämä aineisto on jäljitettävissä takaisin oikeaan arkistoon.⁵⁵ Tällä taataan tekijänoikeuksien, omistusoikeuksien sekä tieteellisen tutkimuksen luotettavuuden toteuttamista.

Monet käyttöehtositoumuksen kohdista ovat helposti noudatettavissa, sillä ne pohjaavat lakiin ja hyvään tieteelliseen käytäntöön. Itselleni aineistoni käyttöehdot olivat selviä jo silloin, kun valitsin aineistoani, sillä olen saanut ensikosketuksi arkistotyöhön juuri Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston harjoittelijana.

Käytän aineistoani pro gradu -työhöni, eli käyttötarkoitukseni lasketaan käyttöehtojen mukaan tieteelliseen tutkimukseen ja olen tutustunut tietosuojan asettamiin rajoituksiin sekä opinnoissani että työharjoitteluni aikana. Tästä tosin seuraa toisinaan eettistä pohdintaa koskien tekijänoikeuksia ja tutkittavan oikeutta esiintyä myös omalla nimellä niin halutessaan. Annikki Kaivola-Bergenhøj on esimerkiksi tutkinut tunnettuja tarinankertojia nimeten nämä henkilöt⁵⁶. Myös Anna Hynnisen väitöskirjan informanttina toiminut nainen on tunnistettavissa. On kuitenkin huomattava, että Hynninen oli ennen tutkimustaan asianmukaisesti keskustellut informantin kanssa ja saanut suostumuksen nimen käyttöön.⁵⁷

---

⁵⁵ Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston käyttöehtositoumus.

⁵⁶ Kaivola-Bergenhøj, 1988.

⁵⁷ Hynninen 2018.

III EETTISIÄ NÄKÖKULMIA

Tutkimuksen on aina oltava eettisesti kestävä. Eettisyys on usein tutkimus- ja tutkijakohtaista, mutta eettisesti kestävä tutkimuksen tekemiselle on olemassa ohjeita ja peruseriaatteita. Näitä peruseriaatteita ovat esimerkiksi tutkimuksen vaikutusten arviointi ja informanttien asiallinen kohtelu. Historian tutkija Kirsi Vainio-Korhonen muistuttaa, että elävien on kunnioitettava myös kuolleiden menettä ihmisyyttä ja etteivät historialliset aineistot ole lähtökohtaisesti tutkimusaineistoa.⁵⁸

Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto on tutkimusarkisto, jonka käyttöä varten on oltava jonkinlainen tutkimussuunnitelma tai muu pätevä perustelu, esimerkiksi opetus.⁵⁹ Omien työkokemusteni mukaan arkiston käyttäjät kertovat automaattisesti mihin aikovat aineistoa käyttää. Tämä ei päde vain historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon vaan sama ilmiö on havaittavissa esimerkiksi Turun kaupunginarkistossa. Yhteyttä ottavat ihmiset kertovat lähes aina tarkoitusperänsä perustellakseen, miksi tarvitsevat aineiston käyttöönsä. Tämä kertoo mielestäni arkistoaineiston nauttimasta arvostuksesta.

On myös huomioitava, etteivät kaikki kertomuksessa esiintyvät henkilöt välttämättä ole antaneet suostumustaan oman henkilökohtaisen historiansa arkistointiin. Kati Mikkola kertoo esimerkiksi työmies Tiitisestä, joka salaa omaksi ilokseen pani muistiin mummonsa ja äitinsä muistitietoa. Kuultuaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran olemassaolosta, hän lähetti äitinsä ja mummonsa muistitietoa arkistoitavaksi kansanrunousarkistoon kertojilta salaa.⁶⁰ Tiitisen tapaus on melko äärimmäinen esimerkki siitä, ettei henkilö tiedä hänen elämänsä koskevan muistitiedon säilyttämisestä arkistossa. Useimmin tapaukset ovat lievempiä. Omassa aineistossani vastaaja kertoo elämästään omasta näkökulmastaan käsin. Hänen elämänsä kuitenkin liittyy runsaasti myös muita ihmisiä, jotka ovat helposti tunnistettavissa tekstistä.

Vaimo, äiti ja lapset ovat eräitä kertomuksissa esiintyviä henkilöitä. Myös heidän elämästään kerrotaan vastauksissa, mutta he eivät ole päässeet itse

---

⁵⁸ Vainio-Korhonen 2017, 38-40.

⁵⁹ Hieta 2016, 63.

⁶⁰ Mikkola 2009, 97.

vaikuttamaan siihen, mitä kerrotaan. Tämä on ristiriidassa nyky maailman yksityisyyden suojan kanssa⁶¹. Oikeutta yksityiseen suojataan jopa lain kanssa entistä tehokkaammin⁶², mutta saman aikaisesti keruisiin vastaajat kertovat sukulaistaan ja tuttavistaan arkistoitavissa vastauksissa.

Yksityisyyden suoja ei ole mietitty nykymittapuun mukaan juurikaan aineiston keräämis- ja tallettamishetkillä, mutta usein vastaajat puhuvat kuitenkin tuttavistaan nimettöminä. Vastaajat tuskin ovat pohtineet eettisesti kestävästä arkistointia näin tehdessään, vaan pikemminkin toimivat näin kohteliaisuudesta muita kohtaan.⁶³ Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan toimi näin, vaan kertovat nimillä esimerkiksi varusmiespalveluksen aikaisista kantahenkilökunnan jäsenistä.

Objektiivisen muistamisen mahdottomuus

Tutkittaessa muistoja ei pidä takertua liikaa historiallisiin tapahtumiin, sillä niiden löytäminen ei ole oleellista. Muistot ja muistitieto ovat subjektiivisesta näkökulmasta kerrottuja, sillä jokainen muistelijä kertoo historiallisista tapahtumista omasta näkökulmastaan käsin. Juuri tämä tekee muistoista hedelmällisen tutkimuksen kohteen myös historian tapahtumien kannalta. Esimerkiksi Suomen sisällissotaa koskeva muistelukerronta ja muistitieto välittävät tärkeää tietoa siitä, millaisena kertoja kokee oman suhteensa yhteiskuntaan ja menneisiin tapahtumiin⁶⁴. Punaisen puolen edustaja saattaa tulkita omaa osuuttaan tapahtumiin ja tapahtumien syihin sekä seurauksiin hyvin eri tavalla, kuin mitä asiakirjoista ilmenee. Hänen muistitietonsa avulla on mahdollista löytää uudenlaisia näkökulmia ja puolia tapahtuneesta.

Muistitiedon subjektiivisuus johtuu siitä, että muistelijä katsoo tapahtumia omasta näkökulmastaan käsin. Osuutensa on myös sillä, ettei kaikkea voi kertoa ja kertoja tekee jatkuvasti valintoja siitä, mitä hän kertoo. Kaikkea ei pysty kertomaan, eikä kaikkea yleensä edes haluta kertoa. Kertojan kerronnan motiivit ratkaisevat,

---

⁶¹ Pöysä 2006, 226.

⁶² GDPR

⁶³ Pöysä & Timonen 2004, 243.

⁶⁴ Peltonen 1996, 29.

mihin arkistoon tietty muisto halutaan lähettää ja mitä tietystä tilanteesta halutaan sanoa.

Myös mielikuvat keräävästä tahosta vaikuttavat voimakkaasti siihen, mihin arkistoon vastaaja päättää kertomuksensa lähettää. Esimerkiksi ensimmäisissä sisällissotaa koskevissa keruissa näkyi tällainen jakauma hyvin selvästi. Punaiseen puoleen itsensä identifioivat lähettivät kertomuksensa enemmän Työväen seuran arkistoon, kuin liian valkoiseksi kokemaansa kansallisrunousarkistoon.

Kertojan oletukset vaikuttavat kerronnan sisältöön ja keinoihin. Monet esimerkiksi olettavat, mitä vastauksia keräävä tutkija tai arkisto haluaa kuulla.⁶⁵ Esimerkiksi tutkijan voidaan olettaa olevan kiinnostunut etenkin tosiasioista, jolloin vastaaja pitäytyy historiallisten tosiasioiden kertaamisessa. Kansanrunousarkisto taas saattaa tuntua vastaajasta siltä, että sinne voi kertoa enemmän myös omaa näkökulmaa. Keräävän tahon vaikutus vastaajan valintoihin on vastaajakohaista ja keräävän tahon on osaltaan vaikea vaikuttaa siihen.

Lisäksi vastauksen sisältöön liittyvät muut vastaajan valinnat ja tavat. Yksi tärkeä vastauksen sisältöön vaikuttava asia on vastaajan tapa kirjoittaa. Kirjoittaminen voi tapahtua hyvin spontaanina ja polveilevana tajunnanvirtana, tai vastaus voi olla pitkälle prosessoitu ennen lopullisen vastauksen kirjoittamista⁶⁶. Spontaaniin kirjoittamiseen, niin sanottuun tajunnanvirtatekniikkaan, liittyy enemmän omien ajatusten ilmi tuomista, kuin viimeisteltyyn ja huoliteltuun tekstiin. Valmiiksi mietittyyn vastaukseen tehdään enemmän tietoisia valintoja siitä, mistä asioista halutaan puhua ja mistä näkökulmasta asiat kerrotaan.

Nämä muistamisen subjektiiviseen luonteeseen liittyvät seikat taas aiheuttavat eettisiä ongelmatilanteita, jotka edelleen kulminoituvat siihen, etteivät kaikki muistoissa esiintyvät henkilöt tai yhteisöt pääse kertomaan omaa versiotaan tapahtumien kulusta. Omassa aineistossani tämä ei nouse kovinkaan suureksi ongelmaksi tai eettiseksi kynnyskysymykseksi, sillä vastaajani on pidättäytynyt kertomasta muista ihmisistä nimillä.

---

⁶⁵ Peltonen 1996, 107, 132.

⁶⁶ Pöysä 2006, 228.

Osallistava arkisto

Uutena arkistojen toimintaan on tullut ajatus osallistavasta arkistosta. Tämä käsite on osa arkistojen roolin yhteiskunnallista muutosta. Osallistava arkisto nimensä mukaisesti ottaa yhteiskunnan mukaan arkiston toimintaan esimerkiksi internetissä olevilla palveluilla. Osallistamalla ihmisiä arkistojen toimintaan erilaisten sovellusten avulla tai keräämällä aineistoa internetin välityksellä pyritään saamaan kattavasti kaikkien ihmisryhmien ääniä talletettua arkistoihin. Osallistava arkisto ei kuitenkaan käytäntönä ole uusi, vaan myös keruut osaltaan toteuttavat osallistavan arkiston periaatetta.

Terry Cook oli kanadalainen arkistotieteilijä, joka on tutkinut esimerkiksi arkistoinnin tapoja ja arkiston sekä arkistonhoitajan roolia yhteiskunnassa ja tiedonsäilyttäjänä. Cook on esitellyt neljä paradigmat, jotka arkistoalalla ovat hänen aikanaan vaikuttaneet. Cookin mukaan elämme nyt neljännen paradigman aikaa. Tämä tarkoittaa sitä, että arkistot ovat yhteiskunnallisia toimijoita. Arkistonhoitaja ei ole enää tiedon vartija vaan sen tarjoaja. Myös arkistojen rooli on muuttunut. Nykyään arkistot pyrkivät kuvastamaan yhteiskuntaa kokonaisuutena, kun taas aikaisemmin on talletettu lähinnä yhteiskunnan johtavista hahmoista tai valtiolle tärkeitä asioista kertovaa aineistoa. Nyt arkistoihin pyritään kattavasti tallentamaan yhteiskunnan kaikkien toimijoiden historiaa, ja näin erilaiset vähemmistöt ja muut ryhmittymät linkittyvät osaksi yhteiskuntaa myös historiallisesti.⁶⁷

Muutos on lähtenyt käyntiin toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen. Arkistonhoitajat ovat ottaneet aktiivista roolia ja pohtineet eri näkökulmista tekemiään valintoja ja niiden vaikutuksia, sillä he tiedostavat kokoelmapoliittisilla valinnoillaan olevan seurausta. Arkistoja ei enää koeta muusta yhteiskunnasta erillisinä tiedon linnakkeina, vaan aktiivisina toimijoina. Toimijuus on jotain, mitä kohti arkiston ja arkistonhoitajan pitäisi toiminnassaan pyrkiä.⁶⁸

Sähkösyntyinen aineisto pakottaa arkistoja uudistumaan ja löytämään uusia toimintatapoja. Sähkösyntyistä aineistoa syntyy erilaisella volyymilla, kuin perinteisempiä aineistomuotoja. Sähkösyntyisen aineiston hallinta ja säilytys tuo

---

⁶⁷ Cook 2012.

⁶⁸ Cook 1997, 43.

mukanaan myös uudenlaisia haasteita, kuten sähköistä tilantarvetta. Toisaalta perinteisempiä aineistomuotoja digitoidaan, eli siirretään sähköiseen muotoon ahkerasti eri arkistojen lukuisissa digitointiprojekteissa. Digitointia tehdään osittain siksi, että aineiston saavutettavuus paranee ja toisaalta sähköinen aineisto on helposti käytettävissä, eikä sen käyttö kuluta alkuperäistä aineistoa.

Cook arvelee, että fokus siirtyy fyysisestä arkistosta kohti tiedonhallintaa⁶⁹. Hallinnon alalla yhä suurempi osa aineistosta on sähkösyntyistä, sillä paperin käytöstä pyritään luopumaan asteittain. Hallinnon siirtyminen sähköisiin alustoihin ja sitä myötä sähköiseen arkistointiin aiheuttaa luonnostaan sen, että tiedonhallinta kiilaa fyysisen aineiston edelle arkiston fokuksissa.

Perinteiset arkistot säilynevät kuitenkin sähköisten arkistojen rinnalla. Esimerkiksi Turun kaupunginarkistossa on aineistoa 1600-luvulta. Tämän aineiston kaltainen erittäin vanha aineisto on arvokasta tietolähteenä, mutta myös kulttuurihistoriallisena tuotteena, joka toimii konkreettisena muistutuksena yhteisestä historiasta. Digitointi suojaa alkuperäistä aineistoa, sekä parantaa samalla sen saavutettavuutta. Monissa arkistoissa digitoinnin yhteydessä aineisto on laitettu verkkosivulle siten, ettei arkiston tutkijasaliin lähteminen ole enää pakollista. Yhteistä perintöä saavat lakien sallimissa rajoissa katsella kaikki paikasta riippumatta. Tämä helpottaa pääsyä fyysisesti kaukana sijaitsevien aineistojen äärelle.

Kaikkea ei mahduta tallettamaan ja esimerkiksi Suomessa laki määrää viranomaisarkistoja säilyttämään tiettyjä aineistoja. Viranomaisarkistojen on siis varattava säilytystilaa niille aineistoille, joita niiden on lain mukaan säilytettävä. Tilanpuutteen vuoksi vuosikymmeniä arkistoalalla olivat vastakkain käytännöllisyys ja ideologia⁷⁰. Valtaa pitävät päättivät, ketkä saavat äänensä ja näkökulmansa kuuluviin ja mitkä ryhmät pakotetaan olemaan hiljaa⁷¹. Usein nämä ryhmät jakautuivat samalla tavalla, kuin ympäröivä yhteiskuntakin. Osattomat jäivät osattomiksi myös arkistoissa.

Arkistot voivat kuitenkin erikoistua tietynlaisen aineiston säilytykseen. Suomessa perinnearkistot ovat menossa tähän suuntaan. Myös viranomaisarkistot pyrkivät

---

⁶⁹ Cook 1997, 48.

⁷⁰ Danielson 2010, 92.

⁷¹ Cook 1997, 18.

tekemään jakoa keskenään. Esimerkiksi Turun kaupunkia ja toimielimiä koskeva aineisto kuuluu Turun kaupunginarkiston kokoelmiin, kun taas valtiota ja sen toimielimiä koskeva aineisto on kansallisarkistossa. Tietyntyyppisen jaon tekeminen on myös asiakaslähtöistä ajattelua. Tutkijan tai asiakkaan ei tarvitse käydä jokaisessa arkistossa, jos jo valmiiksi tiedetään, mistä arkistosta mitään aineistoa on mahdollista löytää.

Perinnearkistojen puolella on taas mahdollista tehdä jakoa siten, että kaikille ihmisryhmille on ”oma arkisto”. Jokin arkisto saattaa keskittyä seksuaalivähemmistöjen aineistoihin kokonaan tai erilaisilla projekteilla, toinen taas eri yhteiskuntaluokkien aineistoihin. Näin kaikki kytkeytyvät osaksi yhteiskuntaa myös historiassa, mikä on monelle tärkeää. Tämä on lisäksi hyvä tapa varmistaa eri ryhmien yhdenvertainen kohtelu myös arkistoalalla.

Perinnearkistojen järjestämät keruut ovat käytännöllinen väline Cookin neljännen paradigman toteuttamiseen arkistoalalla. Kattavan historiallisen tiedon kerääminen mahdollisimman laajalti yhteiskunnasta vie runsaasti aikaa ja on vaikeaa. Keruilla saadaan nopeasti melko kattavasti kerättyä suuren kansanjoukon näkemyksiä yhteiskunnasta, muutoksesta ja historian tapahtumista. Kati Mikkolan mukaan keruut ovat olleet myös tapa siirtää tutkimuksen fokus eliitistä kansaan ja voitosta vastustukseen⁷². Samalla fokus siirtyy myös eliitistä marginaaliin.

Keruukyselyt tarjoavat tavalliselle ihmiselle matalankynnyksen mahdollisuuden osallistua arkiston toimintaan. Kiinnostava aihe ja mahdollisuus tulla muistetuksi ovat saaneet tuhannet ihmiset kirjoittamaan muistoistaan eri arkistoille. Arkiston ja kyselyn valintaa ohjaavat useat eri asiat. Mielikuva keräävästä arkistosta tai muusta tahosta vaikuttaa siihen, kenelle kysely lähetetään, samoin mahdolliset palkinnot ja se, onko vastaajalla juuri tästä asiasta jotain sanottavaa. Myös vääryyksien oikaiseminen ja ongelmien ratkaiseminen saattavat toimia kerronnan motiiveina⁷³.

Keruuvastaukset eivät ole homogeenistä tutkimusaineistoa vaan varsin monimuotoista. Vaikka haastatteluilla ja keruuvastauksilla on paljon yhtäläisiä käyttömahdollisuuksia, tutkija ei voi palauttaa kirjoitettua vastausta takaisin

---

⁷² Mikkola 2009, 16.

⁷³ Peltonen 2003, 164.

aiheeseen⁷⁴. Kirjoitettu vastaus saattaa polveilla aiheesta toiseen ja esimerkiksi näin yhtä vastausta voidaan käyttää varsin monissa eri tutkimuskysymyksissä. Esimerkiksi omassa aineistossani vain yksi vastaus koskee joulua. Kuitenkin joulua käsiteltiin monessa muussakin vastauksessa.

Oikeus tulla muistetuksi haluamallaan tavalla

Muistamiseksi tuleminen on osoitus välittämisestä. Muistamalla ja huomioonottamalla osoitamme toisillemme välittämistä. Näin on myös eri tieteenaloilla. Kun tutkija päättää tutkia tiettyä kohdetta, hän samalla viestii kohteen olevan hänelle jollain tavalla merkityksellinen. Koska jokaisen yhteisön jäsenen ja ryhmittymän on hyvä kokea olevansa yhteiskunnalle merkityksellinen, on esimerkiksi kaikkien näkemysten tasapuolinen arkistointi tärkeää.

Toisinaan tutkimuskohdetta muistetaan kuitenkin varsin yksipuolisesti. Esimerkiksi romanit kyllästyivät olemaan tutkimuksissa aina sorron uhreja ja halusivat, että joskus tutkittaisiin heidän selviytymistään ja vuorovaikutustaan ympäröivän yhteiskunnan kanssa⁷⁵. Länsimaisen oikeuskäsityksen mukaan jokaisella on itsemääräämisoikeus ja tuo oikeus liittyy myös arkistointiin sekä tutkimustyöhön. Yksilöllä ja ryhmittymällä tulee olla oikeus tulla kohdelluksi siten, kun he itse toivovat. Esimerkiksi edellä mainittu romanien tapaus osoittaa, että tutkimus saattaa toisinaan muuttua yksipuoliseksi, jolloin tutkimuksen kohteella tulee olla oikeus puuttua tilanteeseen.

Yksilöillä ja ryhmillä on myös oikeus niin halutessaan painua unohduksiin. Tämä ei kuitenkaan toteudu useinkaan. Suomessa esimerkiksi säilytetään arkistoissa pysyvästi tiettyjen henkilöiden terveystiedot. Nämä henkilöt eivät määräydy vapaaehtoisuutensa perusteella, vaan syntymäpäivänsä. Tiedot säilytetään niistä henkilöistä, jotka ovat syntyneet kuun 8., 18., tai 28. päivä.

Oikeus unohtua tai tulla muistetuksi haluamallaan tavalla ei kaikilta osin toteudu myöskään yksityisemmissä arkistoissa etenkin, jos nämä keräävät muistitietoa. Keruuvastaukset sisältävät usein tietoa myös muista henkilöistä, kuin vastaajasta

---

⁷⁴ Pöysä 2006, 230.

⁷⁵ Pulma 2017, 190.

itsestään. Näiltä henkilöiltä ei ole kysytty suostumusta heidän elämänsä arkistointiin tai tutkimukselliseen käsittelyyn ja onkin aiheellista pohtia, missä määrin näitä muistojen sivuhenkilöitä voidaan tutkia. Muistitiedon säilyttäminen muuttuu kuitenkin haastavaksi, jos kertojaa kielletään kertomasta sellaisista henkilöistä, joiden lupaa ei ole kysytty. On mahdotonta saada suostumus kaikilta ihmisiltä, jotka muistoissa esiintyvät.

Omassa aineistossani tällaisia sivuhenkilöitä on vain vähän. Sivuhenkilöt ovat kuitenkin esimerkiksi armeijan varusmiehiä simputtavia kantahenkilökunnan jäseniä, jotka mainitaan jopa nimiltä. Minulla on käytössäni kuvaillusta tilanteesta vain yksipuolinen kertomus, eikä kantahenkilökunnan jäsen pääse puolustamaan itseään. Hänet on ikuisiksi ajoiksi arkistoitu varusmiestä kiusaavana ”kapiaisena”, vieläpä omalla nimellään. Varusmiehiä piinaava kapiainen ei välttämättä olisi halunnut jäädä historiaan muistetuksi juuri tästä tilanteesta elämästään, jos ylipäättään yhtään mistään. Keruuvastauksissa etenkin omilla nimillään esiintyvät toimijat ovat eettisesti ongelmallisia juuri siksi, että kuvaus heistä ja heidän elämästään on jonkun muun kertomaa, eivätkä he pääse itse vaikuttamaan kerronnan sisältöihin. He ovat todennäköisesti täysin tietämättömiä siitä, että heistä on talletettu materiaalia arkistoon.

Vastaajia voitaisiin pyytää olemaan nimeämättä muita henkilöitä muistoissaan. Tämä olisi kuitenkin todennäköisesti mahdotonta sekä myös hedelmätöntä. Muistoihin ja kerrontaan liittyvät oleellisesti myös muut hahmot, jotka toiminnallaan kuljettavat tapahtumia eteenpäin. Näiden henkilöiden suhde tapahtumiin ja vastaajaan on tärkeä, joten nimien pois jättäminen ei ratkaise ongelmaa. Ongelma unohtumisen oikeudesta onkin mielestäni irrelevantti yksittäisten henkilöiden kohdalla. Jää tutkijan vastuulle muistaa, että kyseessä on yhden vastaajan kokemus tapahtumista ja henkilöistä.

Unohtumisen oikeus nouseekin mielestäni tärkeämmäksi puhuttaessa kokonaisista ihmisryhmistä. Esimerkiksi vastaajani luokittelee itsensä karjalaiseksi ja hänellä on omiin kokemuksiinsa nojautuva käsitys siitä, millaisia karjalaiset ovat. Vastaaja tekee yleistyksiä ja käyttää stereotyyppioita kertoessaan karjalaisuudestaan. Karjala on kuitenkin laaja alue täynnä erilaisia kulttuurisia kokonaisuuksia, jotka saattavat poiketa toisistaan runsaastikin. Vastaaja saattaa näin toisinaan

kertoa karjalaisista yleistyksiä, joihin toiset karjalaiset eivät ehkä pysty identifioitumaan. Tutkijan onkin syytä pitää mielessään, että vastaus on vastaajan subjektiivinen kokemus paitsi tapahtumista, myös kulttuurista ja ihmisryhmästä.

Unohtumisen oikeus kietoutuu yhteen sen kanssa, miten jokin ihmisryhmä toivoo tulevansa muistetuksi. Esimerkiksi romanit ovat pyytäneet tutkijoita etsimään uutta näkökulmaa romanitutkimukseen. Romanit ovat olleet pitkään uhreina ja kärsijöinä, mutta toivoivat, että tutkijat keskittyisivät myös selviytymiseen ja muihin positiivisiin näkökulmiin.⁷⁶

Keruut ja osallistava arkisto tarjoavat ryhmille ja yksilöille mahdollisuuden tulla muistetuksi tai unohdetuksi haluamastaan näkökulmasta. Tämä tarjoaa kaikille mahdollisuuden kytkeytyä osaksi yhteiskuntaa myös historiasta käsin, mikä saattaa olla etenkin erilaisille vähemmistöryhmille tärkeää. Yhteinen historia yhdistää erilaisia yhteisöjä toisiinsa ja saattaa helpottaa yhteisöjen kanssakäymistä ja toistensa ymmärtämistä nykyisyydessä.

Tutkimuskohteiden mielipide tulee ottaa huomioon aineistoa arkistoidessa ja tutkimusta tehdessä. Monet haluavat tulla muistetuiksi. Toisinaan kuitenkin käy niin, että tutkimuskohdetta muistetaan varsin yksipuolisesti esimerkiksi sorron uhreina. Onkin hyvä kuunnella toisinaan kentän mielipidettä tutkimuksista ja kohdistaa huomiota niihin näkökulmiin, jotka ovat jääneet paitsioon. Siihen, miten paljon tutkittavat saavat ja voivat vaikuttaa arkistoinnin ja tutkimuksen näkökulmiin, tulee tieteen tekijän ottaa kantaa.

Jokainen haluaa tulla muistetuksi positiivisen kautta, mutta voidaanko kaikissa tilanteissa antaa mahdollisuus tähän? Joissain tilanteissa historialliset tapahtumat ovat aiheuttaneet ristiriitatilanteen faktojen ja yksilön toiveiden välille. Esimerkiksi ihmisoikeusrikkomuksiin syyllistyneiden tahojen jäsenet varmasti haluaisivat poistaa heidän hirmuteoistaan kertovan aineiston arkistoista. Näin ei kuitenkaan voida menetellä vääristämättä historiaa. Heidän oma näkökulmansa tapahtumista, sekä niiden syistä ja seurauksista on kuitenkin arvokas ja myös yksilön kannalta reilua saada talteen.

---

⁷⁶ Pulma 2017, 190.

Keruut ovat osittainen vastaus tähän ongelmaan. Keruiden avulla jokainen yksilö ja ryhmä voi liittää itsensä osaksi yhteiskuntaa haluamallaan tavalla. He voivat myös määrittää, mistä näkökulmasta heidän tarinoitaan tullaan tarkastelemaan. Näin jokainen ryhmittymä pääsee niin halutessaan edustetuksi ja huomioituksi historiallisiin tapahtumiin tai kirjoitushetkellä olevaan yhteiskuntaan omista lähtökohdistaan ja näkemyksistään käsin.

On kuitenkin huomattava, ettei tämä tieto löydy läheskään aina viranomaisten arkistoista. Viranomaisarkistot säilyttävät hallinnollista tietoa, joten omakohtaista tietoa talletetaan usein muihin arkistoihin. Toisinaan kyselyjen ja keruiden aiheet ovat niin arkaluonteisia, ettei niiden paikka ole julkisessa arkistossa⁷⁷, vaan esimerkiksi Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston kaltaisissa suljetummissa yksityisarkistoissa, joiden käyttäjäryhmä on rajattu.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston pääkäyttäjäryhmänä toimivat tutkijat ja opiskelijat, jotka tarkastelevat aineistoa omien eettisten ohjeidensa puitteissa. Näissä suljetummissa yksityisarkistoissa arkaluonteiset aineistot ovat vain tiettyyn käyttötarkoitukseen ja vain rajatun käyttäjäryhmän saavutettavissa. Näin voidaan hieman paremmin varmistaa arkaluonteisten tietojen säilyminen salaisena.

Suljetummat yksityisarkistot saattavat myös rohkaista kertomaan omista kokemuksistaan ja muistoistaan. Jotkin ihmisryhmät, erityisesti vähemmistöt, saattavat arkailla omien kokemustensa jakamisessa. Kohdistamalla keruu juuri heille voidaan saada lisätietoa siitä, miten he ovat eläneet ja liittyneet osaksi yhteiskuntaa⁷⁸.

Keruut ovat muistitietoa ja siksi subjektiivisia tulkintoja tapahtumista. Keruiden avulla voidaan kuitenkin täyttää arkistojen hiljaisuuksia ja koota kattavasti aineistoa koko yhteiskunnasta. Keruut myös toimivat vastapainona viranomaisten asiakirjoille, jotka nojaavat vahvasti tapahtumiin ja jättävät syrjään yksilöiden tunteet ja kokemukset.

Oman aineistoni kohdalla eettiset kysymykset koskevat enemmän aineiston käyttöä, kuin sen sisältöä. Vastaajani on vastannut aineistossani melko neutraaleihin

---

⁷⁷ Pöysä ja Timonen 2004, 242.

⁷⁸ esim. Juvonen 2002.

arkipäiväisiin asioihin. Aineistossani ei siis käsitellä juurikaan arkaluontoisia asioita, eikä varsinkaan muista, kuin kertojasta itsestään. Ongelmaksi muodostuvatkin kyselyt itsessään ja niiden arkistointi.

Vastatessaan vastaaja on ollut tietoinen siitä, että tutkija lukee vastaukset. Kyselylehtisessä ei kuitenkaan mainita mitään aineiston jatkokäytöstä tai arkistoinnista. Vastaaja on siis saattanut kuvitella, että vastaus hävitetään sen jälkeen, kun yksi tutkija tai tutkimusryhmä on siihen perehtynyt. Hän ei välttämättä ole osannut ajatella, että vielä puolivuosisataa vastauksen antamisen jälkeen joku saattaa vastausta tutkia tai että se on ikuisesti säilytettävänä arkistossa.

Vastaajan puutteellinen informointi johtuu siitä, että aineistoni on vanhaa. Kysymykset tutkittavien informoinnista, tutkimusetiikasta ja eettisestä arkistoinnista ovat muuttuneet ajan myötä. Kun aineistoani kerättiin, tällaisiin asioihin kiinnitettiin eri tavalla huomiota kuin nyt.

Tutkijapositio

En ole koskaan käynyt Revonsaaressa, mutta minulla on saaresta silti hyvin elävä mielikuva. Tämä johtuu siitä, että olen kuullut saaresta kerrottavan runsaasti jo aikaisemmin omalta isovanhemmaltani, joka on myös Revonsaaresta kotoisin. Minun olikin keskityttävä siihen, että analysoin kerrontaa Revonsaaresta neutraalisti etsimättä omia mielikuviani tukevia asioita, mutta toisaalta myös sivuuttamatta niitä.

Samoin kiinnitin erityistä huomiota tehdessäni analyysiä siitä, miten karjalaiset kertovat muistoistaan. Kuunneltuani itse useiden sukulaisten tapaa muistella Karjalaa pidin varteenotettavana riskinä, että alan etsiä vain omia kokemuksiani tukevia tapoja kertoa Karjalasta. Keskityin siis siihen, etten tulkitse kerronnan sisältöä ja kertomustapoja liikaa omien kokemusteni kautta. Tällainen tutkimuskohteeseen liittyvien omien ennakko-oletusten tunnistaminen on kuitenkin oleellinen osa jokaista tutkimusprosessia.

Muutoin koen olevani ulkopiiriläinen suhteessa tutkimuskohteeseeni. Tutkimuskohteeni ja kysymykseni ovat hyvin neutraalit, joten vältyin suurimmilta eettisiltä

ristiriidoilta. Eettiset kysymykset liittyvät lähinnä vastaajan ja kertomusten toimijoiden kohteluun. Tutkielmani keskittyy yhden vastaajan vastauksiin, joten olisin voinut käyttää tutkittavan nimeä samaan tapaan, kuin Anna Hynninen käyttää omassa tutkimuksessaan. Vastaajan tai muiden kerronnan hahmojen nimeäminen ei kuitenkaan toisi mitään lisää tutkielmalleni, joten käsittelen henkilöjä nimettöminä. Täyttä tunnistamattomuutta en tutkittavalle pysty kuitenkaan suoamaan, sillä tutkimuksen tekeminen kävisi vaikeaksi.

IV ANALYYSI

Evakkojen muistoja ja muistelua koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että koti-ikävä toistuu kerronnassa. Karjalaisuus on säilynyt osana identiteettiä ja sitä tuodaan myös muistelussa esiin erilaisin keinoin. Karjalaisuus osana identiteettiä näkyy myös kerronnallisissa valinnoissa, joita vastaaja on tehnyt.

Metodiksi valitsemani lähiluku paljastaa tekstistä ja kerronnasta joka lukukerralla erilaisia kerroksia. Tästä syystä analyysilukuni jakautuu useaan osioon. Ensimmäisessä osiossa tarkastelen, miten vastaaja tuo esiin karjalaisuuttaan ja koti-ikävänsä kerronnassa. Tämän luvun tekeminen oli melko hankalaa, sillä vastaaja pyrkii vastaamaan annettuun kysymykseen ja paljastaa näin melko vähän itsestään.

Toisessa alaluvussa keskityn kerrontastrategian valintaan ja vaihtumiseen, kolmannessa taas fokalisointeihin ja fokalisoinnin vaihtumiseen. Näin löydän tekstistä vastaajan näkökulmasta erityisen merkityksellisiä muistoja, joiden avulla voin tarkastella kysymysten ja muistojen vaikuttavuutta kerronnallisiin valintoihin. Lopulta pohdin kysymystenasettelun vaikutusta kerrontaan ja kerronnallisiin valintoihin.

Tyylillisesti vastaukset keskustelevat kysymysten kanssa. Vastauksensa vastaaja aloittaa vastaamalla tutkijan kysymykseen ja keskustelee tutkijan kanssa. Hyvin tiukkoihin kysymyksiin vastaaja esimerkiksi vastaa myöntävästi tai kieltävästi ennen kuin aloittaa varsinaisen vastaamisen ja pohjustamatta vastaustaan sen enempää. Esimerkiksi sukua ja sukulaisuutta koskevassa kyselyssä kysymys numero kolmetoista on ytimekäs ”vierailevatko lapset sukulaisperheissä loma-aikoina? Kuinka läheisten sukulaisten luona?” Vastaaja vastaa lyhyesti ”Kyllä lapset vierailevat sukulaisperheissä loma-aikoina sekä myös muulloinkin. Veljien ja siskojen lapset toistensa luona, isovanhempien, tätien ja setien luona.”⁷⁹

Vastaaja vastaa tarkasti siihen, mitä kysytään, eikä kerro enempää. Hän ei esimerkiksi kuvaile näitä lasten vierailuja, vaikka varmasti olisi osannut. Lyhyet vastaukset ovat usein annettu kysymyksen asetteluun, joka antaa mahdollisuuden

---

⁷⁹ TYKL/Kys/49.

kyllä ja ei vastaukseen. Myös Pekka Leimu on havainnut, että vastaajat vastaavat usein hyvin täsmällisesti annettuihin kysymyksiin⁸⁰.

Omaehtoinen kuvailu puuttuu aineistoni vastauksista. Pääasiassa vastaaja vastaa vain annettuihin kysymyksiin yhdellä lauseella. Pitkät ja polveilevammät vastaukset on annettu niihin kysymyksiin, joissa vastaajaa pyydetään muistelemaan tai ilmaisemaan omaa mielipidettään. Esimerkiksi kyselyn 45 kysymykset ovat tyyliltään suostuttelevia ja pyytävät kuvailemaan ja muistelemaan⁸¹. Kysymyksenat, kuten millainen eivät anna vaihtoehtoa luettelointiin tai yksinkertaiseen vastaukseen, vaan vastaaminen kysymykseen vaatii pohdintaa. Tämä tarkoittaa, että vastaaja kuvailee asioita enemmän, jolloin vastaus kysymykseen on monipuolisempi ja vastaaja huomaamattaan kertoo enemmän omista muistoistaan ja mielipiteistään. Tämä havaintoni on ristiriidassa Leimun havaintojen kanssa. Leimu esittelee kyselyt -nimisessä artikkelissaan juuri kyselyä 45 ihailien, miten helppoa vastausten saaminen oli, kun vastaukset olivat täsmällisiä.⁸²

Koti, Karjala ja identiteetti

Vastaaja on joutunut sodan jälkeen evakkoon kotipaikkakunnaltaan. Evakkous on monelle karjalaiselle yksi elämän suurista tarinoista, joka jää määrittämään myös ihmisen identiteettiä. Esimerkiksi Anna Hynnisen tutkimuksessa evakkous osoittautui vastaajan yhdeksi avainkertomukseksi, joka toistui kerronnassa usein⁸³.

Kotipaikan kuvaus on vastaajan tekstissä muuta kerrontaa kuvailevampaa. Yleensä vastaaja vastaa täsmällisesti kysymyksiin, mutta kotipaikastaan puhuessaan hän viipyilee erityisesti luonnon ja ympäristön kuvauksessa. Tämä korostuu kyselyssä 36, jossa käsitellään liikenneyhteyksiä ja niiden muutosta. Vastaaja kuvailee saaren luontoa useissa eri tilanteissa. Etenkin kuvaillessaan saaren

---

⁸⁰ Leimu 2005, 80.

⁸¹ TYKL/Kys/45.

⁸² Leimu 2005, 80.

⁸³ Hynninen 2017, 206.

tieverkostoa, vastaaja alkaa spontaanisti kuvailla myös muuta ympäristöä hyvin tarkasti ohittaen varsinaisen kysymyksen.⁸⁴

Revonsaaren maisemat ovatkin mitä ilmeisimmin olleet vastaajalle tärkeitä. Vastaaja myös nimeää useita paikkoja selittämättä, missä ne tarkalleen olivat tai miksi juuri nämä paikat nimetään kerronnassa⁸⁵. Kaikkia paikkoja ei voi edes katsoa kartalta, sillä ne eivät ole virallisesti nimettyjä paikkoja. Nämä nimetyt paikat ovat kuitenkin kertojalle jollain tavalla merkityksellisiä.

Vastaajalle ympäristöt ovat olleet tärkeitä myös yleisesti. Varusmies aika on kuitenkin ollut vastaajan elämässä hyvin poikkeuksellinen aika, mikä näkyy kerronnallisissa valinnoissa, joista kerron seuraavassa alaluvussa. Vastaaja kuvailee ympäristöään verraten vähän ja keskittyy enemmän pohtimaan muita asioita⁸⁶. Osittain tämä saattaa johtua siitä, että ikänsä puolesta vastaaja on mitä todennäköisimmin joutunut sotimaan rintamalle. Varuskuntaan ja sotimiseen liittyvät muistot ovat kenties sellaisia, ettei ympäristön kuvaileminen nouse vastaajalle tärkeimpien asioiden joukkoon, vaan hän haluaa kertoa muista asioista.

Liikennevälineitä kertoja kuvaa niin ikään hyvin täsmällisesti muistaen esimerkiksi laivoja nimeltä. Hän kertoo myös muistoistaan, jotka liikennevälineisiin liittyvät. Kyselyssä kysytään muun muassa polkupyörien tulosta saarelle. Vastaaja alkaa spontaanisti kertoa, kuinka miehet aamuisin pyöräilivät satamaan töihin ja iltapäivällä takaisin, vaikka tällaista ei kysytty.⁸⁷ Tällainen muistojen kertominen ohi kysytyn on aineistossani hyvin harvinaista, sillä vastaaja pyrkii vastaamaan annettuun kysymykseen, eikä juurikaan kerro omia mielipiteitään tai muistojaan.

Silloin kun vastaaja puhuu omista muistoistaan, hän implikoi sekalaisin tavoin kyseessä olevan hänen oma muistonsa. Toisinaan vastaaja ilmoittaa, että kyseessä on hänen oma muistonsa sanomalla ”muistan” toisinaan taas vastaaja ei kerro kyseessä olevan hänen oma muistonsa, vaikka selvästi sellaista kertoo. Kati Mikkola on tutkimuksessaan havainnut, että hieman yli puolet hänen käyttämänsä aineiston vastaajista ilmaisee selvästi, milloin kyseessä on oma muisto. Mikkolan aineistossa vastaajat myös todistelevat vastaustensa todenperäisyyttä

---

⁸⁴ TYKL/Kys/36.

⁸⁵ TYKL/Kys/36.

⁸⁶ TYKL/Kys/45.

⁸⁷ TYKL/Kys/36.

kertomalla, että kyseessä on heidän omat näkö- tai kuulohavaintonsa, tai että he ovat olleet paikalla todistamassa tapahtumia.⁸⁸ Omassa aineistossani vastaaja taas todistaa vastaustensa oikeellisuutta kerronnan yksityiskohtaisuudella.

Tapakulttuurista ja ravinnosta vastaaja kertoo niin ikään hyvin kuvailevasti. Vastaaja hyödyntää ruuasta ja tavoista kertoessaan stereotypioita ja yleistyksiä erottaen karjalaiset tavat muiden tavoista. Hän esimerkiksi kertoo karjalaisten sukujen olevan hyvin yhteenkuuluvia ”johtuen sodan raskaista koettelemuksista ja seurauksista”⁸⁹. Seurauksilla vastaaja viitanee Karjalan ja kodin menetykseen, sekä sukulaisten ja tuttavien hajaantumiseen kuka minnekin. Aikaisemmin vastaaja on kuitenkin asunut hyvin lähellä omia lähisukulaisiaan. Sota yhdistää vastaajan mukaan eritoten karjalaisia, sillä kodin menetyksen lisäksi monet ovat menettäneet yhteyksiään perheeseensä. Hän harmittelee sukulaispiirin olleen ennen laajempi ja arvelee myös miksi:

Siihen on varmasti ollut suurin syy sodista johtuva väestön hajautuminen, nimenomaan siirtolaisia koskien suvun eri jäsenet niin läheiset kuin kaukaiset ovat voineet joutua aivan eri puolille maata ja tästä johtuen on yhteydenpito luonnollisesti vaikeutunut.⁹⁰

Karjalaisuuttaan vastaaja tuo esille jokaisessa vastauksessaan murre sanoilla. Hän kertoo esimerkiksi ruuista ja ruokailusta ensi sijassa murre sanoilla. Hän kertoo, millaisia ruokia oli ”murkinalla”, ”puolpäiväsellä” ja ”illasella”. Silloin saatettiin esimerkiksi nauttia kupillinen ”saijaa”, eli teetä. Leivänpäälle taas laitettiin ”parlamaaslaa eli kasvisvoita, siis nykykielellä margariinia”.⁹¹ Hän myös kertoo ”vaavan” nukkuneen ”heijassa”.⁹² Myös murre sanojen avulla vastaaja tekee eroa karjalaisten ja muiden välille. Niiden käytöllä voidaan myös tuoda mennyttä Karjalaa

---

⁸⁸ Mikkola 2009, 122.

⁸⁹ TYKL/Kys/49.

⁹⁰ TYKL/Kys/49.

⁹¹ TYKL/B-kys/13.

⁹² TYKL/kys/40.

lähemmäs kerrontahetkeä ja murre sanojen tilannekohtainen käyttö on melko tavallista evakkojen kerronnassa⁹³.

Erilaisista tavoista vastaaja kertoo ikään kuin kaikki karjalaiset olisivat toimineet samalla tavalla. Yleistämällä vastaaja luo karjalaisista mielikuvaa yhtenäisenä joukkona erottaen näin karjalaisia muusta väestöstä. Vastaaja kuvailee esimerkiksi hääjuhlia kotipaikkakunnallaan seuraavasti:

Istumajärjestyksestä voi sanoa, että hääpari on salin edessä olevassa pöydässä ja aivan lähimmät sukulaiset seuraavissa pöydissä, muuten ei juuri erikoista istumajärjestyksiä ole – Ohjelmaa varsinaisesti ei ole paitsi musiikkia ja ehkä joku laulunumero jonka usein joku lapsi esittää. Puheita harvoin pidetään.⁹⁴

Vastaaja kuvailee häitä siten, kuin tämä olisi paikkakunnan perinteinen kaava hääjuhlille. Kuitenkin viimeisessä lauseessa vastaaja toteaa, että poikkeuksia oli niin hääjuhlien ohjelmassa, kuin istumajärjestyksessäkin. Vastaaja kertoo kuvansa vuoden 1945 hääjuhlia, mutta on selvää, että hän kertoo tavoista, jotka olivat käytössä jo aikaisemmin ja esimerkiksi lahjoista kerrottaessa hän viittaa myös 1930-luvun tapoihin. Hän kuitenkin kuvailee hääjuhlia preesensissä 1970-luvulla annetussa vastauksessa.⁹⁵ Tämä viittaa siihen, että tavat olivat hänen tuttavapiirissään käytössä yhä vastaushetkellä. Näin hän luo evakoista yhtenäistä joukkoa, jotka ovat säilyttäneet omat tapansa ja perinteensä ainakin hääjuhlien kohdalla. Toki vastaajan kuvailema istumajärjestys on suunnilleen samanlainen yhä tänä päivänä lähes kaikkialla Suomessa.

Kertoessaan liikennevälineistä ja kotisaarestaan vastaaja korostaa usein pärjäämistä ja itsenäisyyttä. Hän kertoo, että kyläläiset ovat itse pitäneet kärrytietään kunnossa⁹⁶, sekä tehneet omin käsin sekä korvikkeet⁹⁷ että joulukoristeet⁹⁸. Itse

---

⁹³ Savolainen 2015, 185-188.

⁹⁴ TYKL/kys/39.

⁹⁵ TYKL/kys/39.

⁹⁶ TYKL/Kys/36.

⁹⁷ TYKL/Kys/41.

⁹⁸ TYKL/Kys/54.

tekeminen ja omin päin pärjääminen ovat kertojalle selvästi tärkeitä. Hän korostaa näitä seikkoja usein samalla tavalla, kuin kotipaikkaansa.

Vastauksissa on kuitenkin ristiriitaa. Vastaja mainitsee usein, että asiat hoidettiin itse ja omin voimin, vaikka saattaa toiseen kysymykseen vastata, että kyllä yleisesti kaupastakin ostettiin. Esimerkiksi joulukoristeista kertoessaan vastaaja käyttää ensin pitkän aikaa siihen, että hän kertoo, miten joulukoristeet tehtiin alusta asti itse. Kuitenkin muutamaa kysymystä myöhemmin, vastaaja kuvailee kaupastakin samoja tuotteita ostetun.⁹⁹ Samoin vastaaja kertoo, että kapalot ja rievut tehtiin itse, mutta toisaalta niitä ostettiin myös kaupasta¹⁰⁰. Tämä on myös karjalaisen identiteetin korostamista. Usein identiteettiä korostettaessa ihmiset liioittelevat oman viiteryhmänsä yhtenäisyyttä¹⁰¹. Omassa aineistossani tämä näkyy etenkin stereotyyppinä ja yleistyksinä.

On kuitenkin todennäköistä, että monessa karjalaisessa kodissa joulukoristeita ja lasten vaatteita on tehty paljon myös itse. Näin on säästetty rahaa ja saatu myös tekemistä. Askartelu on myös edelleen suosittu harrastus, jota voivat tehdä kaiken ikäiset. Erilaisten käsitöiden tekeminen on ollut pakon sanelemaa, mutta myös tapa viettää aikaa. Monet ihmiset rentoutuvat esimerkiksi kutoessaan sukia tai nauttivat edelleen lastenvaatteiden suunnittelusta ja toteutuksesta. Juhlapyhien alla alkaa myös ilmestyä erilaisia askarteluohjeita sesongin koristeisiin. Itse tekeminen on siis ollut varmasti todellista ja siihen on ollut syynä sekä käytännöllisyys että viihtyminen.

Vaikka vastaaja usein nimeää kodikseen Johanneksen Revonsaaren, on hänellä myös koti siellä, missä hänen perheensä on. Vastajalle karjalaiset tavat ja perinteet ovat tärkeitä, mutta eivät muuttumattomia. Esimerkiksi joulun perinteitä on vastaajan perheessä muutettu lasten pyynnöstä enemmän siihen suuntaan, mihin lapset ovat toivoneet. Vastaajan perheessä kuusi on esimerkiksi tuotu kotiin vasta aattona, mutta vastaushetkellä kuusi tuodaan jo edellisenä päivänä. Näin olivat lapset toivoneet.¹⁰²

---

⁹⁹ TYKL/Kys/54.

¹⁰⁰ TYKL/kys/40.

¹⁰¹ Eriksen 2004, 377.

¹⁰² TYKL/Kys/54.

Vastaaja ei kerro tarkemmin perheestään, mutta kertoo viettävänsä sukulaisensa ja perheensä kanssa aikaa. Suku kokoontuu yhteen jouluna ja juhlissa, sekä myös kesäisin jonkun sukulaisen kesämökille. Jouluna koolla ovat yleensä vain läheisimmät sukulaiset, mutta kesällä kokoontuu sekalainen joukko sukulaisia. Hän ei muista omassa suvussa olleen juurikaan riitoja ja hänen kokemuksensa mukaan heidän suvussa on helppoa olla oma itsensä ja toisaalta tulla sukuun mukaan myös uutena tulokkaana.¹⁰³ Vastaaja kertoo suvustaan ja suvun kanssa vietetystä ajasta vain positiiviseen sävyyn. Tämä kertoo suoraan siitä, että perhe ja sukulaispiiri ovat vastaajalle hyvin tärkeitä.

Vastaaja ei kertaakaan mainitse katkerasti kotipaikkansa menetystä, vaikka selvästi mieltää Revonsaaren kodikseen. Sodan vaikutusta sukulaissuhteiden ylläpitämiseen vastaaja kuitenkin muistelee katkerasti, mikä kertoo perheen ja suvun merkityksestä vastaajalle. Toisaalta vastaaja on sitä mieltä, että raskaat kokemukset sodan aikana ja sen jälkeen ovat lisänneet yhteenkuuluvuutta sukulaisten kesken¹⁰⁴. Yhteydenpidon vaikeutumisen sureminen saattaakin olla merkki siitä, että tosiasiallisesti vastaajaa kaihertaa kotipaikan menetys. Evakkokertomuksissa katkeruus on luettava rivien välistä, sillä suoraan sitä ei sanota. Kotipaikkaa muistellaan kerronnassa enemmän nostalgisesti kuin katkeran sävyisesti.¹⁰⁵

Vastaaja tuo kenties jopa huomaamattaan runsaasti esille karjalaista identiteettiään vastauksissaan. Karjalaisuuden korostamisen keinoina vastaajalla ovat stereotyyppit ja yleistykset. Yleistyksiä on helppo tehdä kertomalla tapahtumista passiivissa¹⁰⁶. Vastaaja onkin suosinut passiivia vastauksissaan. Kuitenkin toisinaan esiin tulee myös minä -muotoista kerrontaa. Tällä kerronnallisella valinnalla vastaaja todistaa kuvailemiaan tapahtumia oikeiksi. Kerronnan yksityiskohdat, esimerkiksi vuosiluvut ja laivojen nimet, ovat myös keinoja todistaa kerrottua oikeaksi.

Karjalaisten yleistäminen samankaltaiseksi joukoksi ja erilaisten stereotyyppien hyödyntäminen ovat vastaajan yleisimmät keinot tuoda esille omaa karjalaisuuttaan. Vastaaja hyödyntää karjalaisuuden esiin tuomisessa myös runsasta ja

---

¹⁰³ TYKL/Kys/49.

¹⁰⁴ TYKL/kys/49.

¹⁰⁵ Savolainen 2015, 129-130.

¹⁰⁶ Mikkola 2009, 126.

yksityiskohtaista kotisaarensa kuvailua ja murre sanoja, joita hän käyttää niin ikään runsaasti.

Johannes – Muistin paikka ja mielen koti

Johannes ja etenkin Revonsaari ovat vastaajalle tärkeitä paikkoja, joihin vastaaja palaa muistoissaan usein. Vastaaja myös jäsentää omaa identiteettiään näiden paikkojen kuvauksen kautta. Tämä on havainto on samanlainen, jonka Hall paikan ja identiteetin suhteesta on tehnyt¹⁰⁷. Johannes on vastaajalle saavuttamattomissa. Se on sotien jälkeen rajan taakse jäänyt alue, joka vielä suureksi osaksi jatkosodanaikaisten evakuintien yhteydessä poltettiin, jottei vihollinen saisi alueen taloista suojaa tai pystyisi hyödyntämään jäljelle jäänyttä ruokaa. Vaikka tie Johannekseen vielä avautuisi, ei siellä olisi enää mitään, mihin palata.

Muistin paikka voi olla aineellinen, kuten muistomerkki. Aineellisen muistin paikan luona käydään muistelemassa jotain historiallista tapahtumaa, jolla on merkitystä koko kansakunnalle tai yksilölle itselleen¹⁰⁸. Muistin paikka voi olla myös aineeton ja sijaita vain muistelijan mielessä¹⁰⁹. Toisinaan sekä aineellinen että aineeton muistin paikka on ymmärrettävissä muistin paikaksi vasta silloin, kun paikkaan liittyy tarina. Tällaisia muistin paikkoja ovat esimerkiksi muutokset luonnossa¹¹⁰. Myös urbaanissa ympäristössä on paljon muistin paikkoja, jotka ovat ymmärrettävissä muistin paikoiksi vain tarinan myötä. Näitä muistin paikkoja syntyy esimerkiksi rakennetun ympäristön muutoksen myötä, kun vanhoja ”menopaikkoja” puretaan uusien rakennusten tieltä.

Johannes on muodostunut vastaajalle muistin paikaksi, johon hän ei enää pääse, eli kysymyksessä on aineeton muistin paikka, joka on olemassa vain vastaajan mielessä¹¹¹. Nykyisin Johannekseen ja Revonsaareen on mahdollista mennä käymään, mutta vastaajan elinaikana vierailu alueella oli mahdotonta tai ainakin hyvin haasteellista poliittisten jännitteiden takia. Vastaajalle Johannes oli siis iäksi

---

¹⁰⁷ Hall 2003: 99; 121-123.

¹⁰⁸ esim. Peltonen 2003.

¹⁰⁹ Heimo 2015, 156.

¹¹⁰ Siikala ja Siikala 2005, 119.

¹¹¹ Heimo 2015, 156.

menetetty. Lisäksi vastaaja ei haikaile takaisin maantieteelliseen sijaintiin, vaan lapsuutensa ja nuoruutensa Johannekseen. Ulla Savolainen toteaaakin, että evakkoille Karjala on kaksinkertaisesti menetetty juuri siksi, että evakot haikailevat takaisin lapsuutensa Karjalaan. Ulla Savolainen on myös havainnut evakkojen kertomusten kotipaikkakunnistaan ja evakkomatkastaan olevan kirjoituksia kodista. Hän käyttää tästä nimitystä ”mielen koti”.¹¹²

Vastaajalle Johannes on tällainen mielen koti ja karjalaisuus lähtemätön osa vastaajan identiteettiä. Paikkaidentiteetti onkin jotain, joka on koko ajan olemassa, sillä ihminen jäsentää maailmaa myös paikkojen kautta. Paikkaan kuulumisen tunteen huomaa vasta muutoksen seurauksena, esimerkiksi kotipaikan ollessa uhattuna tai muuton yhteydessä.¹¹³ Evakkoon joutuminen on äärimmäinen muutos, eli on luonnollista, että vastaajankin paikkaidentiteetti löytyy vastaajan mielen kodista.

Vastaajan käsitys kodista on myös samassa linjassa Savolaisen havaintojen kanssa¹¹⁴. Savolainen havaitsi omassa tutkimuksessaan myös, että Karjalasta tulee evakkojen kerronnassa helposti myyttinen menneisyyden koti¹¹⁵. Kotia muistellaan helposti ihanana utopiana erilaisten stereotyyppien kautta. Vastaajat tekevät näin eroa Karjalan ja muun Suomen välillä. Karjala on muistoissa muuta Suomea vehreämpi ja viljavampi.¹¹⁶ Myös Hynninen havaitsi, että hänen vastaajansa kertomus on hyvin idyllinen kuvaus lapsuudesta Karjalassa¹¹⁷.

Vastaajani kohdalla näin ei kuitenkaan käynyt. Vastaajani kuvailee paljon luontoa ja maisemia, mutta erilaisesta näkökulmasta. Vastaaja kuvailee maisemia sellaisena kuin ne muistaa liittämättä niihin selvästi arvottavia merkityksiä. Aineistosani Johanneksessa on myös satanut ja kärritiet ovat olleet toisinaan niin huonossa kunnossa, ettei niitä ole voinut käyttää¹¹⁸.

---

¹¹² Savolainen 2015, 79.

¹¹³ Laitinen 2002, 195.

¹¹⁴ Savolainen 2015, 79.

¹¹⁵ Savolainen 2015, 80.

¹¹⁶ Savolainen 2007, 55-58.

¹¹⁷ Hynninen 2017, 342.

¹¹⁸ TYKL/kys/36.

Vastaajallani on siis kotipaikkansa kuvailuun hyvin realistinen ote, mutta kuten Hynnisen vastaaja¹¹⁹, hänkin kuvailee kotisaartaan hyvin idyllisesti. On kuitenkin huomattava, että aina kun vastaaja puhuu kodista, hän puhuu Revonsaaresta. Hän ei koskaan nimeä uutta asuinpaikkaansa kodikseen. Erot Savolaisen tutkimuksen ja omien havaintojeni välillä saattavat selittyä vastaajien iällä. Savolaisen tutkimuksessa vastaajat ovat olleet sodan aikana lapsia, kun taas oma vastaajani on ollut nuori aikuinen.

Se, miten Johannes ja Revonsaari näyttäytyvät vastaajan henkilökohtaisina muistin paikkoina ja vastaajan mielen kotina kerronnassa liittyy vastaajan teke-miin kerronnallisiin valintoihin kerrontastrategiasta ja kerronnan näkökulmasta. Koti on vahva osa vastaajan identiteettiä. Vastaaja poikkeaa muutoin tiukoista kerronnallisista valinnoistaan kodista puhuessaan.

Valitut kerrontastrategiat

Kerrontastrategia tarkoittaa sitä, mihin kertoja kerronnassaan keskittyy – puhuuko hän omista ajatuksistaan vai historiallisista tapahtumista? Omassa aineis-tossani kertoja pitäytyy pääsääntöisesti yhdessä kerrontastrategiassa. Kertoja on valinnut asia- ja tapahtumakeskeisen kerrontastrategian. Hän pyrkii kuvailemaan tapahtumia mahdollisimman tarkasti faktoin, jättäen vain vähän tilaa omien aja-tustensa tai minänsä ilmaisuun. Pidän todennäköisenä, että tämä valinta liittyy vastauksia keränneeseen tahoon. Vastaaja on ollut tietoinen siitä, että vastauk-sen lukevat yliopiston kansatieteen oppiaineen tutkijat ja vastausta tullaan mah-dollisesti jatkossakin käyttämään erilaisissa tutkimuksissa. Hän lienee siis arvel-lut, ettei tutkijoita kiinnosta hänen mielipiteensä ja kokemuksensa, vaan lukijan kiinnostus on faktoissa.

Ulla Savolainen erittelee kolme eri kerrontastrategiaa. 1) Asia- ja tapahtumakes-keinen kerrontastrategia, jonka fokuksessa ovat yksityiskohdat ja syyt. Kirjoittaja sitoutuu totuuden kertomiseen ja kerronta on faktapohjaista. 2) Refleksiivinen, eli sisäisen pohdinnan strategia, jossa mennyt ja nykyisyys sekoittuvat toisiinsa.

---

¹¹⁹ Hynninen 2017, 342.

Savolaisen tutkimuksessa korostui evakkolapsuuden merkitys nykypäivän kannalta ja, 3) Kaunokirjallinen kerrontastrategia, jossa kertoja positiivisesti menneisyyteen.¹²⁰

Valtaosassa vastauksissa vastaaja pidättäytyy kertomasta mitään ylimääräistä pitävyyden asia- ja tapahtumakeskeisessä kerrontastrategiassa. Keruun toimittama taho vaikuttaa tähän valintaan, mutta oma vaikutuksensa lienee myös kysymyksillä, jotka ohjaavat vastausta.

Kysymyksiin liittyy paljon lisäkysymyksiä, jonka seurauksena vastaaja ei pääse kirjoittamaan juurikaan ylös omia muistojaan tai kokemuksiaan yhtä vapaasti, kuin avoimien kysymysten kanssa pääsisi. Vastaaja kuitenkin tietyissä tilanteissa päätyy muistelemaan asioita kysymysten ulkopuolelta, jolloin kerrontastrategia hetkellisesti vaihtuu toiseen. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi kotipaikkakunnan kuvaus ja toisaalta ruokaan ja lapsuuden jouluun liittyvät vastaukset. Pitkäkestoisimman ja huomattavimman poikkeuksen kerrontastrategian valintaan tekee varusmies aika.

Kaunokirjallinen kerrontastrategia tekstissä tulee esiin etenkin silloin, kun vastaaja muistelee itselleen erityisen tärkeitä tapahtumia ja asioita. Tällaisia muistoja ovat esimerkiksi sisken tekemä kuusen koriste, johon oli kirjailtu lause: ”Kunnia Jumalalle korkeuksissa ja maassa rauha ja ihmisille hyvä tahto, joita kohtaan hänellä on mielensuosio.”¹²¹ Kuusesta puhuessaan kertoja vaihtaa usein kaunokirjalliseen kerrontastrategiaan. Hänen perheessään on aina säilytetty kuusta loppiaiseen asti ”kuin joulun tunnelman haluaisi vanhempanakin säilyttää mahdollisimman kauan ja siihen kuusi kuuluu oleellisena osana”.¹²² Kerrontastrategian hetkellinen vaihdos kertoo tiettyjen koristeiden painuneen kertojan mieleen ja olevan merkittäviä kertojalle. Kuusi esimerkiksi on kertojalle tärkein joulukoriste, joka tuo joulun ja on lopulta joulun hienoin koriste.

Joulupukki ei noussut samanlaiseksi joulumuistoksi, kuin kuusi. Lapsuusmuistoista puhuttaessa voisi olettaa joulupukin odottamisen olevan suuri asia. Toki vastaaja on elänyt lapsuutensa aikana, jolloin kuluttaminen ei ollut samalla tavalla

---

¹²⁰ Savolainen 2015, 106-135.

¹²¹ TYKL/kys/54.

¹²² TYKL/kys/54.

keskiössä, kuin tänä päivänä. Joulupukista vastaaja kuitenkin kertoo melko vähän ja asiapitoisesti, kun taas kuuseen hän liittyy myös omia ajatuksiaan ja muistojaan kuvailevaan sävyyn.

Kaunokirjallinen kerrontastrategia tulee usein esille Revonsaaresta puhuttaessa. Kertoja luettelee ruokalajeja asia- ja tapahtumakeskeisen kerrontastrategian mukaan. Hän kuitenkin esittelee useat ruuat murteella, mikä liittyy kaunokirjalliseen kerrontastrategiaan. ”Kusti tarkoittaa kai samaa, kuin meillä tunnettu akukki. Se on kurkku.” Kertoja voisi sanoa vain yleiskielellä kurkku. Sen sijaan hän päättää käyttää murren sanan jopa kahdesti, ennen kuin yleiskielellä kertoo mistä puhuu.¹²³ Ruoka onkin kertojalle tärkeää, mikä ei ole ihme ottaen huomioon mihin aikaan kertoja on elänyt.

Ruoka-ajat ovat olleet säännölliset ja ne ovat rytmittäneet päivää. Kertoja on myös elänyt sotien ympärillä vallinneen pula-ajan, jolloin ruoka ja erilaiset hyödykkeet olivat kirjaimellisesti kortilla. Kertoja muistaakin, että puhuttiin korttiajasta ja joulunajasta, sillä ”jouluna ruoka oli monipuolista myös maalaistalossa.” Lapsuuden juhlaruuat ovat siis olleet kertojalle erityisen merkityksellisiä monesta erisyystä ja siksi etenkin joulun runsaat tarjoilut ovat jääneet kertojan mieleen.

Myös Savolainen on havainnut, että ruoka ja ruokailu ovat tärkeitä evakkojen kerronnassa. Ruoka on ihmisen perustarve ja ruokailuun liittyy hengissä pysymisen lisäksi kulttuurinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Poikkeuksellisista ruokailuhetkistä syntyy vahvoja muistoja.¹²⁴ Ruokaan ja ruokailuun liittyy siis useita konteksteja, jonka vuoksi siitä tulee ihmiselle tärkeää. Myös oma vastaajani muistelee etenkin niitä ruokailuja, jotka ovat olleet tavallisesta poikkeavia. Hänen kohdalla tämä on tarkoittanut usein miten poikkeuksellisen runsasta ruokaa etenkin pyhinä.

Muistelmia sotilasajoista -vastaus taas sisältää runsaasti kertojan omaa pohdintaa tapahtumista, esimerkiksi palvelusaikana tapahtuneesta simputuksesta. Sisäisen pohdinnan kerrontastrategia on kyseisessä vastauksessa hallitseva, mutta erityisen tunnepitoisista muistoista kertoja kertoo kaunokirjallisella kerrontastrategialla palaten mieleensä tapahtumahetkeen. Vastaus alkaa

---

¹²³ TYKL/B-kys/13.

¹²⁴ Savolainen 2015, 268.

tunnepitoisesta tapahtumasta, eli matkasta kutsuntoihin ja sittemmin suorittamaan asepalvelusta Viipurissa. Matkat olivat nuorelle miehelle jännittäviä, samoin kuin ensimmäinen yö kasarmilla.

Ensimmäinen yö kasarmilla meni jotenkin sumussa. Olin jännittynyt eikä sikeästä unesta voi puhua mutta samalla olin täydessä unessa kun päivystäjän pilli vihelsi. Tuntui se kieltämättä oudolta siviilielämään tottuneesta.

Varuskunnassa tapahtui simputusta, jota kertoja kuvailee epäreiluksi ja ikäväksi kokemukseksi. Hän ei itse joutunut henkilökohtaisen nolaamisen kohteeksi, mutta muistaa jo kutsunnoista tilanteen, jota hän on miettinyt jälkikäteenkin.

Muistan eräänkin kutsuntoihin tulleen, minulle tuntemattoman, joka ontui pahasti ja tyhminkin olisi huomannut, että hänellä oli todellinen vika. Hänelle armeijan edustaja äirjäisi että hän teeskentelee. Sivullisestakaan se ei tuntunut mukavalta saati sitten asianomaisesta.

Molemmissa tilanteissa kertoja on kokenut vahvoja tunteita. Hän on joko ollut hyvin jännittynyt tai kokenut voimakasta epä mukavuuden tunnetta. Varusmiespalvelus on poikkeuksellinen teksti kerrontastrategioiden puolesta. Vastaja poikkeuksellisesti hyödyntää paljon muita, kuin asia- ja tapahtumakeskeistä kerrontastrategiaa, jota kertoja käyttää vastauksessaan vain niissä tilanteissa, joissa hän kuvailee arkipäiväisiä asioita, kuten varuskuntaa.¹²⁵

Kertoja on sen ikäinen, että sota-aika on häneen vaikuttanut väistämättä tavalla tai toisella. Hän on vähintään joutunut evakkoon ja on syntymävuotensa perusteella sopivan ikäinen veteraaniksi. Sota-aikana eläneelle ja mahdollisesti rintamalle joutuneelle varusmies aika lienee aivan eri tavalla merkityksellinen, kuin

---

¹²⁵ TYKL/kys/45

rauhan aikana varttuneelle. Varusmieskoulutukseen syntynee aivan erityinen näkökulma, kun oppeja on joutunut soveltamaan käytännön tasolla.

Varusmiespalvelus tuntuukin olevan monelle nuorelle miehelle edelleen erityinen tilanne ja ajanjakso elämässä, joka muistetaan pitkään hyvin yksityiskohtaisesti. Varusmiespalvelus toimii myös eräänlaisena siirtymäriittinä, jossa palvelukseen asteelee poika, mutta palvelusajan päätyttyä kasarmin porteista kävelee ulos aikuinen mies.

Ruuan ja varusmiesajan lisäksi sisäisen pohdinnan kerrontastrategia tulee esiin myös silloin, kun vastaaja vertailee lapsuutensa joulun koristeita kerrontahetken, 1970-luvun, koristeisiin¹²⁶. Vastaaja kietoo menneisyyttä ja nykyisyyttä yhteen pohtimalla koristeiden kehittymistä. Hän vertailee nykyhetkeä ja menneisyyttä toisiinsa jopa arvottamalla. Vastaaja kertoo kuusenjalkojen ja -kynttilöiden kehittyneen parempaan suuntaan ajansaatossa. Kuusi pysyy pystyssä ja kynttilät ovat paloturvallisempia. Vastaaja muistaa, koska hän on ostanut uudenlaiset kynttilät ja kuusenjalan ja vaikuttaa tyytyväiseltä hankintaansa.¹²⁷

Kertojalle hyvin merkitykselliset muistot aiheuttavat siis kerrontastrategian muutoksen. Vastaaja on elänyt molempien maailmansotien aikaan. Hänen elämänsä on siis mahtunut pula-aikaa, jolloin jopa peruselintarvikkeet ovat olleet kirjaimellisesti kortilla. Peruselintarvikkeiden säännöstelyn kanssa varttuneelle jouluruoka ja varmasti myös muu juhlaruoka on merkityksellinen muisto.

Myös vastaajan kokemat suuret tunteet aiheuttavat kerrontastrategian vaihdoksen. Voimakkaita tunnemuistoja omassa aineistossani esiintyi etenkin varusmiespalvelun aikana. Sota-ajan elänyt evakko varmasti miettii varusmiespalvelustaan usein, vaikka palvelusaika onkin kaikille nuorille miehille merkittävä asia. Vastaajalleni varusmiesaikaan tuntuu kuitenkin kytkeytyvän runsaasti erilaisia tunteita sekä tapahtumahetkillä, että myöhemmin muistellessa. Varusmiespalvelukseen liittyy kokonaisvaltainen kerrontastrategian vaihdos, mikä liittyyneen ajan merkityksellisyyteen kertojan elämässä. Joulunaika on mukavia yksittäisiä ja toistuvia perinteitä, mutta varusmies aika kattaa kokonaisen jakson elämässä.

---

¹²⁶ TYKL/Kys/54.

¹²⁷ TYKL/Kys/54.

Kerronstrategioiden lisäksi merkityksellisistä asioista puhuttaessa vastauksen pituus kasvaa. Tämä lienee suorassa suhteessa siihen, että kerrottavaa on enemmän. Pisimmät vastaukset aineistossani liittyivät elämää määrittäviin jaksoihin, kuten varusmiespalvelukseen, ja toisaalta identiteettiin liittyviin muistoihin, kuten liikenteeseen, joka on ollut merkityksellinen aihe liikennevälineiden parissa työuransa tehneelle henkilölle.

Savolaisen mukaan vuosiluvut ja tarkat paikat ovat tavallisia tieto- ja historialähtöiselle kerronstrategialle¹²⁸. Omassa aineistossani vastaaja vetoaakin usein tarkkoihin paikkoihin ja vuosilukuihin. Vastaaja pyrkii niiden avulla todistamaan kertomansa oikeellisuutta. Kun kerronstrategia vaihtuu, vastaaja ei myöskään anna tapahtumille tarkkoja ajankohtia. Sen sijaan tapahtumapaikkoja vastaaja kuvailee aina tarkasti. Hän myös pyrkii osoittamaan kertomansa oikeellisuuden myöntämällä, jos ei muista jotain tarkasti tai vetoamalla siihen, että muu perhe oli kysyttäessä tapahtumista samaa mieltä¹²⁹.

Kertomuksen fokalisointi

Fokalisointi on verrannollinen kertomuksen näkökulmaan. Ulla Savolainen on havainnut evakkolasten kertomuksissa kolmenlaisia fokalisointeja ja hyödynnän itse samoja pienin variaatioin. Savolaisen havaitsemat fokalisoinnit ovat 1) kirjoittaja, jolloin näkökulma on kirjoitushetkellä lapsuuttaan muisteleva kertoja 2) evakkolapsi, jolloin kerronta palaa evakkolapsen kertomaksi 3) tekijäsubjektista ulkoistettu kertoja.¹³⁰ Ymmärrän tekijäsubjektista ulkoistetun kertojan kaikkitietäväksi kertojaksi, joka selostaa tapahtumia niiden ulkopuolelta.

Tekijäsubjektista ulkoistettu kertoja on aineistossani hallitseva kertoja. Kertoja ei juurikaan kerro omista ajatuksistaan tai muistoistaan, vaan selostaa menneitä tapahtumia. Hän luettelee paljon vuosilukuja ja nimeää paikkoja todistellen näin kertomuksensa oikeellisuutta. Mikäli hän ei muista enempää tietystä asiasta, hän

---

¹²⁸ Savolainen 2015, 108.

¹²⁹ TYKL/Kys/49.

¹³⁰ Savolainen, 2015, 99-100.

myöntää, ettei nyt tiedä asiasta enempää¹³¹. Tällä tavalla kertoja todistelee kertomansa olevan ehdottoman totta.

Tämä fokalisoitivalinta liittyy samoihin asioihin, kuin asia- ja tapahtumakeskeinen kerrontastrategia. Vastaaja on arvellut, ettei tutkijoita kiinnosta hänen henkilökohtaiset mielipiteensä, vaan he ovat kiinnostuneita historiallisista tapahtumista niin kuin ne ovat tapahtuneet ja perinteistä niin kuin ne ovat olleet. Tekijäsubjektista ulkoistettu kertoja ja asia- ja tapahtumakeskeinen kerrontastrategia liittyvätkin Savolaisen mukaan toisiinsa¹³² ja näin näyttää olevan myös oman aineistoni kohdalla.

Kerronnan fokalisointi kuitenkin vaihtuu välillä. Muistellessaan lapsuutensa joulua esiin tulee kirjoittajan fokalisointi. Yhden lauseen ajaksi kirjoittaja muuttaa näkökulmaa pieneen poikaan, joka kovasti ihaili siskonsa kirjailemaa joulukuusen nauhaa, joka oli niin pitkä, että se ylettyi koko kuusen ympäri¹³³. Samoin kertoja saattaa yhtäkkiä muistella, miten hyviä olivatkaan säilötyt sienet tai kuinka mukavaa oli, että jouluna jopa maatalossa pöytä oli runsas¹³⁴. Ruuan merkityksellisyys näkyy fokalisoinnissa siis samalla tavalla, kuin kerrontastrategian valinnassakin.

Kirjoittajan fokalisointi tulee esiin myös silloin, kun kertoja muistelee kotisaartaan. Tällöin kertoja saattaa käyttää pitkästikin aikaa kuvaillakseen kotisaarensa maisemia tai tapoja. Erityisen selvästi tämä on havaittavissa kyselyssä 36, jossa vastaaja käyttää runsaasti aikaa kotisaarensa maisemien kuvailuun kysymyksiin vastaamisen kustannuksella¹³⁵.

Voimakkaimmin kerronnan näkökulma vaihtuu, kun kertoja muistelee varusmies-aikaansa. Varusmiesajastaan vastaaja kertoo hyvin pitkälti varusmiehen näkökulmasta. Tämä näkökulma on henkilöhahmon näkökulma, joka vastaa Savolaisen evakkolapsen näkökulmaa. Varusmies aika on jännittävää aikaa nuorelle miehelle ja vastaaja kertoo tässä vastauksessa muistojaan ja tuntojaan tapahtumahetkellä. Tämä on vastaajalle poikkeuksellista. Vastaaja muistelee, miten jännittävää oli lähteä kutsuntoihin tai olla ensimmäistä yötä kasarmilla. Toisaalta hän

---

¹³¹ TYKL/B-Kys/13.

¹³² Savolainen 2015, 106-112.

¹³³ TYKL/Kys/54.

¹³⁴ TYKL/B-kys/13.

¹³⁵ TYKL/Kys/36.

myös muistelee, miten epäreilulta tuntui, kun kantahenkilökunta väitti selvästi ramman pojan teeskentelevän.¹³⁶

Fokalisoinnin muutos tapahtuu, kun vastaaja kertoo jostain itselleen merkittävästä. Ihastuttavat joulukoristeet tai poikkeuksellisen runsas pitopöytä ovat muistelemisen arvoisia tapauksia. Samoin kotisaaren muistelu on tärkeää. Nämä ovat mukavia muistoja, joiden kohdalla näkökulma vaihtuu tekijäsubjektin ulkopuolisesta kertojasta kirjoittajan näkökulmaksi.

Teksteissään vastaaja käsittelee varusmiesaikaa poikkeuksellisen syvällisesti. Hän pohtii omia tuntemuksiaan ja toisaalta tapahtumien kulkua myös tunneta-solla, ei pelkästään tapahtumien tai konkreettisten asioiden kautta. Vastaaja ei kuitenkaan rinnasta varusmiesaikaansa missään kohtaa sota-aikaan, mikä on mielenkiintoista. Kenties sotakokemukset ovat vielä vastaushetkellä liian tuoreita muisteltavaksi. Toisaalta vastaaja pyrkii vastaamaan kysymyksiin ja välttelee ylimääräistä kerrontaa, vaikka toisinaan uppoutuu pohtimaan varusmiesaikaansa laajemminkin. Koska sotakokemuksista ei kysytty, on mahdollista, ettei vastaaja niitä näin ollen käsitellyt, vaikka ne olisivatkin mielessä kirjoitushetkellä olleet.

Fokalisointi vaihtuu samoissa tilanteissa, kuin kerrontastrategiakkin. Nämä tulokset ovat yhteneviä Ulla Savolaisen tutkimustulosten kanssa¹³⁷. Omassa aineistossani näyttää siltä, että fokalisoinnin vaihdos liittyy siihen, millaisesta asiasta vastaaja kertoo. Mukavat, nostalgisetkin muistot lapsuuden joulusta, hyvästä ruuasta tai kotisaaresta aiheuttavat kertojan näkökulman hetkellisen vaihtumisen toiseen. Vaihdos on lyhyt, muutaman lauseen mittainen, ja näkökulma vaihtuu tekijäsubjektin ulkopuolisesta kertojan näkökulmaksi.

Voimakkaampi vaihdos taas tapahtuu silloin, kun vastaaja kertoo jostain tunnepi-toisesta. Varusmies aika osoittautui omassa aineistossani riittävän tunnepi-toiseksi muistoksi laukaisemaan muutoksen sekä fokalisoinnissa että kerronta-strategiassa. Muutos on pitkä ja huomattava. Vastaaja kertoo tällöin omista muistoistaan myös tunnetasolla. Palvelusaikaisten muistojen fokalisointiin saattaa vaikuttaa myös se, että vastaaja tai vähintään joku hänen läheisensä on ollut

---

¹³⁶ TYKL/Kys/45.

¹³⁷ Savolainen, 2015.

rintamalla. Tällöin sotaan liittyvät muistot saattavat olla tunnelatauksessaan hyvin erilaisia muihin muistoihin verrattuna.

Ulla Savolainen havaitsi omassa tutkimuksessaan evakkojen kerronnassa kolme erilaista ja toistuvaa fokalisointia. Kirjoittajan ja tekijäsubjektista ulkoistetun kertojan fokalisoinnit toistuvat omassa aineistossani samanlaisina, kuin Savolaisenkin tutkimuksessa, josta hän löysi kirjoittajan, tekijäsubjektista ulkoistetun ja evakolapsen fokalisoinnin.¹³⁸ Oman aineistoni fokalisoinnit ovat muutoin samat, mutta evakolapsen fokalisoinnissa ääni vaihtuu kerronnan päähenkilöroolin mukaan. Omassa aineistossani päähenkilöinä toimivat evakko, varusmies ja pieni poika.

Kysymysten vaikutus

Kyselyaineistoon vaikuttaa aina kyselyn tausta-ajatus. Vapaamuotoisessa teemakyselyssä vaikutus on vähäisempi, kuin strukturoidussa kyselyssä.¹³⁹ Oma aineistoni on syntynyt hyvin strukturoitujen kyselyjen tuloksena. Kysymystenasettelu ja kyselyjen struktuurit vaikuttivat jonkin verran etenkin vastaajan tekemiin kerronnallisiin valintoihin.

Runsaat lisäkysymykset kyselyissä aiheuttavat sen, että vastaaja ei ryhdy yleisesti kertomaan omista mielipiteistään ja muistoistaan. Erityisen lyhyiksi, jopa luettelomaisiksi, vastaukset jäävät kysymyksenasettelun tarjotessa selkeän kyllä tai ei -vastausvaihtoehdon. Tällöin vastaus on lyhyt ja toteava siten, että vastaaja ei edes yritä tuoda esiin omia näkökulmiaan ja mielipiteitään.

Tämä kuitenkin muuttuu tilanteessa, jossa omia muistelmia nimenomaisesti pyydetään. Tämä on huomattavissa omassa aineistossani kyselyssä 45: Muistelmia sotilaskoulutuksesta¹⁴⁰, jossa jo otsikko kehottaa vastaajaa kertomaan omista muistoistaan. Myös Kati Mikkola on havainnut, että vastaaja kertoo omista muistoistaan pyydettyä¹⁴¹.

---

¹³⁸ Savolainen 2015, 99-100.

¹³⁹ Mikkola 2009, 126.

¹⁴⁰ TYKL/kys/45.

¹⁴¹ Mikkola 2009, 123.

Toisinaan arkistokeruiden kysymyksiin sisältyy olettamuksia vallinneista asiantiloista ja melko usein vastaajat vahvistavat nämä väittämät¹⁴². Omassa aineistossanikin ilmaantuu tällaisia olettamuksia. Esimerkiksi omassa aineistossani lasten vaatetusta käsittelevässä kyselyssä 40 kysytään ”Mihin ikään asti lapset puettiin samalla tavalla sukupuoleen katsomatta?”¹⁴³. Tämä väite pitää sisällään oletuksen, että lapset on tiettyyn ikään asti puettu samalla tavalla sukupuolesta riippumatta.

Koska suurin osa keruuaineistojen vastaajista myöntää tällaiset väittämät, herää lähdekriittisiä kysymyksiä. Myöntävätkö vastaajat väittämät sen pelossa, että vastaavat muuten väärin? Omassa aineistossani väittämällä ei näytä olevan suurta vaikutusta, sillä vastaaja antaa eri väittämiin myöntävän tai kieltävän vastauksen. Väittämät kuitenkin vaikuttavat vastaajaan. Vastaajani kieltää kysymykset usein sanomalla ”en muista”, ”en ole kuullut” tai ”tapa on varmasti lopetettu jo aiemmin”. Hän ei siis suoraan kehtaa myöskään kieltää tutkijan väittämää. On siis mahdollista, että tutkijan esittämät oletukset vaikuttavat joissain tilanteissa vastaajien kerronnallisiin valintoihin ja kerronnan sisältöön.

Oletuksia sisältävä kysymyksen asettelu näyttää myös synnyttävän keskustelemaan sävyn vastauksiin. Jyrki Pöysä kuvailee tätä ilmiötä osuvasti chat-tyyliseksi vastaukseksi¹⁴⁴. Mitä tarkempi kysymys, sitä useammin vastaaja aloittaa vastauksensa sanoilla ”kyllä” tai ”ei”. Keskusteleva sävy vastauksissa aiheuttaa myös vastauksen lyhentymistä entisestään. Vastaaja vain toteaa asian joko olevan tai olevan olematta tietyllä tavalla. Parhaimmillaankin tällaiseen vastaukseen annetaan selitystä vain yhden virkkeen verran, eli vastaus etenee samalla tavalla, kuin kahden keskustelemaan henkilön puhe etenisi.

Vastausten kokonaispituuteen kysymysten asettelun vaikutus näyttää olevan vähäinen. Kun vertaa kyselyiden 39 ja 40 vastauksia muihin vastauksiin, vastausten pituus ei olennaisesti muutu. Vastaukset kuitenkin sisältävät enemmän vastaajan henkilökohtaista kokemusta asioista, esimerkiksi muistoja siitä, mitä hän on lapsena kuullut puhuttavan vastauksen aiheesta. Lisäkysymykset näyttävät vaikuttavan myös kerronnan aikamuotoon. Vastaaja esimerkiksi kertoo vastauksensa

---

¹⁴² Mikkola 2009, 127.

¹⁴³ TYKL/kys/40.

¹⁴⁴ Pöysä 2006, 228.

preesensissä. Tämä johtuu kahdesta seikasta: Vastaus on yhä pätevä, eli karjalaiset tavat ovat edelleen käytössä ja toisaalta vastaaja palaa mielessään nuoruuteensa ja kotipaikkakunnalleen.

Kysymysten asettelua tai määrää suurempi vaikutus kerronnallisiin valintoihin kuitenkin näyttää olevan keräävällä taholla. Vastaaja on mitä ilmeisimmin päätellyt, ettei tutkijoita kiinnosta hänen henkilökohtaiset mielipiteensä tai kokemuksensa. Tämä saattaa yhdessä runsaan kysymyspatteriston kanssa vaikuttaa siihen, kuinka paljon vastaaja jättää tilaa omille ajatuksilleen.

Keräävä taho tai kysymysten asettelu eivät kuitenkaan estä omien muistojen esiin tuomista, kuten voi havaita varusmiesajasta kertovassa vastauksessa. Tunnelataukset, joita varusmiespalvelukseen liittyy ovat niin voimakkaat, että kerron-
tastrategia ja kertomuksen fokalisointi ovat poikkeavat muista vastauksista. Näyttää siltä, että muiston ollessa tunnetasolla riittävän voimakas, siitä kertoo eri tavalla keruuvastauksissa huolimatta keräävästä tahosta tai kysymysten asettelusta. Myös Pekka Leimu toteaa, että vastaajalle tärkeintä on, että kysytty asia puhuttelee juuri häntä ja vastaajalla on motivaatiota vastata kyselyyn¹⁴⁵.

---

¹⁴⁵ Leimu 2005, 83.

V LOPUKSI

Tutkielmassani tarkastelin Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen kyselyiden kysymysten asettelun vaikutusta erään vastaajan kerronnallisiin valintoihin. Tutkielmani on aineistolähtöinen, sillä valitsin aineiston ennen tutkimuskysymysten tarkkaa asettelua tai teorioiden valintoja. Aineistoni koostui yhteensä seitsemästä vastauksesta, mikä käsitti hieman vajaa puolet vastaajan lähettämien vastausten kokonaismäärästä. Vastaukset on annettu strukturoituun kyselyyn ja tämä näkyy kerronnallisissa valinnoissa. Teemakirjoittamisella vastaaja olisi mahdollisesti vastannut eri tavalla annettuihin aiheisiin.

Perehdyin aineistoon lähiluvun ja sisällön analyysin keinoin. Aloitin analyysini tarkastelemalla vastaajan käsityksiä kodista ja paikkaidentiteettiin liittyviä kysymyksiä. Koti oli oleellisesti vaikuttamassa siihen, miten vastaajan kerronnalliset valinnat aineistossa varioivat. Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston kyselyt ovat hyvin strukturoituja ja kysymysten asettelu vaikutti osittain vastauksiin. Tulokseni ovat linjassa aiempien tutkimusten kanssa.

Tarkasteltuani vastaajan käsityksiä kodista siirryin muistin paikkojen kautta tarkastelemaan vastaajan tekemiä kerronnallisia valintoja. Tarkastelin ensin vastaajan valitsemaa kerrontastrategiaa. Strategia pysyi samana muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Viimeiseksi tarkastelin fokalisoiteja ja niiden muutoksia.

Tulokset

Vastaaja on joutunut kotisaareltaan evakkoon pieneen kuntaan Varsinais-Suomeen. Hänen paikkaidentiteettinsä ei kuitenkaan ole vaihtunut uuteen kotikuntaan, vaan on edelleen kotisaarella. Vastaajalle Johannes on mielen koti ja aineeton muistin paikka. Tämä käy ilmi siitä, että vastaaja poikkeaa usein kysymysten aiheesta ja viipyilee kuvailemassa kotisaartaan yksityiskohtaisesti. Vastaaja ei myöskään kertaakaan kodista kysyttäessä viittaa muihin paikkoihin, kuin Johannekseen. Jopa nykypäivää käsittelevissä vastauksissa vastaaja palaa siihen, miten asiat kotisaarella ennen olivat.

Karjalaisuuttaan vastaaja tuo esille monin tavoin. Selvin merkki on murre sanat, joita vastaaja käyttää runsaasti. Vastaaja tekee toistuvasti yleistyksiä karjalaisista ja hyödyntää kerronnassaan stereotyyppioita. Näin hän luo eroa karjalaisten ja muiden välille. Eroa vastaaja luo myös käyttämällä kerronnassa passiivia.

Vastaaja on valinnut pääasialliseksi kerrontastrategiakseen tieto- ja historiallisen kerrontastrategian. Tämä johtunee osittain siitä, että keräävä taho on yliopisto. Vastaaja lienee ajatellut, etteivät hänen henkilökohtaiset mielipiteensä tai kokemuksensa ole tutkijalle yhtä mielenkiintoisia, kuin historialliset faktat.

Kerrontastrategian valinta pysyy lukijalla melko johdonmukaisesti kautta linjan. Kysymyksenasettelu kuitenkin vaikuttaa myös kerrontastrategioiden vaihtumiseen. Ne kyselyt, joissa kertojaa pyydetään muistelemaan ja kertomaan asioista, sisältävät todennäköisemmin vaihtelevia kerrontastrategioita. Tämä on tietysti suorassa suhteessa vastauksen tyyliin. Muistelevassa vastauksessa vastaaja vaihtaa kerrontastrategiaa helpommin.

Kerrontastrategian vaihtumiseen vaikuttaa kuitenkin enemmän se, onko aihe kertojalle merkityksellinen. Mikäli aihe tuntuu kertojasta merkitykselliseltä, mukaan tulee helpommin myös muita kerrontastrategioita. Näin käy esimerkiksi silloin, kun vastaaja muistelee lapsuutensa joulukuusenkoristeita, pyhäpäivien runsasta herkkupöytää tai varusmiesaikaansa. Vastaaja pyrkii pysymään tieto- ja historiakeskeisessä kerrontastrategiassa, mutta saattaa myös muistella, miten hieno hänen mielestään joulukuusi oli ja toisaalta miten ikävältä simputuksen vierestä katsominen tuntui.

Kerrontastrategian ja fokalisoinnin vaihdokset tapahtuvat samanaikaisesti ja ne liittyvät vahvoihin tunteisiin ja muistoihin, sekä identiteettiin. Tulokset kerrontastrategian ja kerronnan fokalisoinnin samanaikaisen vaihtumisen havaitsi myös Ulla Savolainen väitöstutkimuksessaan¹⁴⁶. Fokalisoinnit ovat suunnilleen samat, kuin Savolaisellakin, eli tutkielmani vahvistaa hänen fokalisointimallinsa. Omassa aineistossani esiin nousivat lisäksi myös varusmiehen ja pienen pojan fokalisoinnit. Kolmas fokalisointi, jota Savolainen nimittää evakkolapsen fokalisoinniksi¹⁴⁷, näyttää toimivan yleisesti vastauksen toimijan fokalisointina.

---

¹⁴⁶ Savolainen 2015, 106-135.

¹⁴⁷ Savolainen 2015.

Kysymysten asettelu vaikutti hienoisesti vastausten sisältöön. Vastaaaja on vastauksissaan niukkasanainen ja pyrkii pitäytymään annetuissa kysymyksissä, joita on runsaasti. Tämän seurauksena omaa pohdintaa tai kysytyn asian ulkopuolelle ulottuvaa muistelua on vain vähän. Saman havainnon on tehnyt kansatieteilijä Pekka Leimu¹⁴⁸. Leimun näkemys kysymysten vaikutuksesta tukee omaani.

Kysymysten asettelu, ja etenkin niiden määrä, ohjaa tutkittavia kertomaan asioista mahdollisimman täsmällisesti kysymyksiin nähden. Jos kysymysten asettelu antaa vaihtoehdon luettelointiin tai kyllä/ei -vastauksen antamiseen, vastaaaja jättää vastauksensa lyhyeksi ja pyrkii vastaamaan kaikkiin annettuihin kysymyksiin. Kysymyksen ollessa kuvailemaan suostutteleva, (esimerkiksi ”millainen”), vastaus on pidempi, ja vastaaaja kertoo enemmän omista mielipiteistään. Luettelot puuttuvat niistä vastauksista, joissa kysymyksenasetteluun vastaaminen vaatii kuvailevampaa vastausta.

Suoran kuvailemaan pyytävän kysymyksen lisäksi pitkät ja kuvailevat vastaukset näyttävät syntyvän silloin, kun vastaaajaa pyydetään kertomaan asioista. Tämä kuitenkin pätee vain siinä tapauksessa, ettei pyyntöön liity liian tiukkoja ohjaavia lisäkysymyksiä. Folkloristin tehdessä kyselyä onkin syytä pohtia, kuinka paljon lisäkysymyksiä vastaaajalle kannattaa esittää. Toisaalta lisäkysymykset ohjaavat vastausta toivottuun suuntaan, mutta karsivat samalla kerronnan moninaisuutta ja vastaaajan omaa ääntä.

Kysymysten määrä ohjaa vastaaajaa kertomaan nimenomaisesti totuus- ja historiaorientoituneella kerrontastrategialla halutuista asioista. Totuus- ja historiaorientoituneen kerrontastrategian ohessa kysymysten asettelu vaikuttaa siihen, että vastaaaja käyttää myös kertojan kerrontastrategiaa, eikä välttämättä esitele esimerkiksi omia muistojaan ja ajatuksiaan yhtä laajasti kuin vähemmän johdattelevalla kysymyksen asettelulla. Selkeimmin kysymysten asettelu vaikuttaa vastauksiin tilanteissa, joissa tutkija esittää yleistävän väitteen. Aikaisemmin on havaittu, että vastaaajat tapaavat vastata väitteisiin myöntävästi. Oma vastaaajani saattoi myös kieltää tutkijan väitteen, muttei suoraan.

Kysymysten asettelu ei kuitenkaan ole suurin vaikuttava tekijä siihen, millaisia kerronnallisia valintoja vastaaaja tekee. Suurin vaikutus on keräävällä taholla.

---

¹⁴⁸ Leimu 2005, 77-88.

Vastaaja on tietoinen siitä, että keräävä taho on yliopiston tutkija ja pyrkii miellyttämään tutkijaa vastauksellaan. Tämän vastaaja tekee karsimalla omia ajatuksiinsa.

Kysyvältä taholta johtuvat valinnat eivät ole ehdottomia. Kysymyksen tai vastauksen ollessa vastaajalle riittävän tunnepitoinen tai muutoin tärkeä vastaaja hyödyntää myös muita kerrontastrategioita ja fokalisoiteja. Valitsemalleni vastaajalle riittävän tärkeitä asioita olivat esimerkiksi varusmiespalvelus ja toisaalta kotisaari, jolta hän on joutunut evakkoon. Revonsaari on kuitenkin jäänyt vastaajalle mielen kodiksi ja aineettomaksi muistin paikaksi niin vahvasti, että kotisaaresta puhuessaan vastaaja vaihtaa kerronnallisia valintojaan.

Viimeiset mietteet

Tutkimukseni tulokset omalta osaltaan vahvistavat Ulla Savolaisen tutkimustuloksia¹⁴⁹. Tulokset olisivat saattaneet olla erilaiset, jos olisin koonnut aineistoni toisella tavalla. Olisin voinut tutkia esimerkiksi kaikkia yhteen kyselyyn tulleita vastauksia tai valita satunnaisotannalla kaikkien kyselyiden joukosta sattumanvaraisesti eri vastauksia.

Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen keruuaineisto tarjoaa myös mahdollisuuden tutkia samaa asiaa eri näkökulmista. Muita mielenkiintoisia näkökulmia olisivat olleet esimerkiksi se, vaikuttaako kysymyspatteristo kerronnallisiin valintoihin eri tavalla eri vuosikymmenillä tai varsinaisten kyselyjen ja B-kyselyiden kesken. Tämän näkökulman tutkiminen tuskin olisi mahdollista pro gradun kokouksessa työssä, sillä aineiston olisi oltava melko laaja ja analyysin monikohtainen, jotta luotettavia tuloksia saisi aikaiseksi.

---

¹⁴⁹ Savolainen 2015.

AINEISTO JA LÄHTEET:

Aineisto:

Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkiston käyttöehtositoumus.

Turun yliopiston kansatieteen laitoksen kyselyt:

TYKL/B-kys/13: Kannaksen ruokataloudesta

TYKL/kys/36: Liikenneyhteyksien muuttuminen

TYKL/kys/39: Lisätietoja palkollisista, Vihkiminen ja häät 1945-1976, Nahkojen muokkaus ja nahkurit. (vastaaja vastannut kyselyn 40 yhteydessä, vastaus arkistoitu kyselyn 40 vastauksen kanssa).

TYKL/kys/40: Lasten vaatetus

TYKL/kys/45: Muistelmia sotilasajasta

TYKL/kys/49: Suku ja sukulaisuus

TYKL/Kys/54: Jouluperinteet ja joulupukki

Lähteet:

Cook, Terry 1997: What is Past is Prologue: A history of Archival Ideas Since 1989, and the Future Paradigm Shift. s.17-63. *Archivaria* 43.

Cook, Terry 2012: Evidence, memory, identity and community: four shifting archival paradigms. s.95-120. *Archival Science* vol. 13 (3).

Danielson, Elena S. 2010: *Ethical Archivist*. Society of American Archivist, Chicago.

Eriksen, Thomas Hylland 2004: *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Forde, Maarit ja Tapaninen Anna-Maria (Suom.) Gaudeamus, Helsinki.

Fingerroos, Outi 2006: Karjala – muistin ja utopian paikka. s. 3-14. *Alue ja ympäristö* Vol. 35 Nro. 2 (2006). <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64290> (katsottu 6.11.2019)

Fingerroos, Outi 2010: Muisti, kertomus ja Oral History -liike. s. 60-81. Grönholm, Pertti ja Sivula, Anna: *Medeiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* Historia mirabilis 6. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku.

Hall, Stuart 2003: Kulttuuri, paikka, identiteetti. suom. Koivisto Juha. s. 85-128. Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere. Teksti julkaistu ensimmäisen kerran 1995: New Cultures for the old. Massey, Doreen & Jess, Pat (ed.) *A Place in the World*. Milton Keynes, The Open University.

Heimo, Anne 2010: *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Heimo, Anne 2015: Sisällissodan jälkiä ja muistin paikkoja. s. 151-157. Kouri, Jaana (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turun yliopisto, Turku.

Helsti, Hilikka 2005: Hedelmällisen tiedon jäljillä: teemakirjoitukset tutkimuksen lähteinä. s.148-159. Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena: *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos -toimite 11. Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, Helsinki.

Hieta, Hannaleena 2016: Kyselyt arkistohoidollisesta näkökulmasta. s.59-79. Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena; Åström, Anna-Maria (toim.) *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Ethnos-toimite 19. Ethnos. Helsinki.

Hoffman, Alice M. ja Hoffman, Howard S. 2006: Memory Theory: Personal and Social. s. 275-296. Charlton Thomas L.; Myers, Lois E.; Sharpless, Rebecca (ed.): *Handbook of Oral History*. AltaMira Press, Lanham UK.

Hynninen, Anna 2017: *Minä, lotta, vaimo, äiti*. Annales Universitatis Turkuensis C433, Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, folkloristiikka, väitöskirja.

- Johannes-seura ry: www.johannes.fi/historia.html (katsottu 6.11.2019).
- Juvonen, Tuula 2002: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere.
- Kaivola-Bergenhøj, Annikki 1988: *Kertomus ja kerronta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Knuutila, Seppo 2010: *Tutkimusaineistojen muodostaminen*. 19-42. Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi; Vakimo, Sinikka (toim.): *Vaeltavat metodit*. SKTS, Joensuu.
- Laitinen, Riitta 2002: Paikkaidentiteetti ja muutokset navajoyhteiskunnassa 1800-luvulla. s. 195-210. Syrjämaa, Taina ja Tunturi, Janne (toim.) *Eletty ja muistettu tila*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Larson, Mary A. 2006: Research Design and Strategies. s. 105-134. Charlton Thomas L.; Myers, Lois E.; Sharpless, Rebecca (ed.): *Handbook of Oral History*. AltaMira Press, Lanham UK.
- Latvala, Pauliina 2004: Kerrotun ja kertomatta jätetyn jäljillä. *Suvun suuri kertomus* -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet. s. 138-170. Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Laurén, Kirsi 2010: Kirjoitetun kokemuksen kiehtovuus. s. 426-449. Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi; Vakimo, Sinikka (toim.): *Vaeltavat metodit*. SKTS, Joensuu.
- Leimu, Pekka 2005: Kyselyt. s. 77-88. Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos, Helsinki.
- Mikkola, Kati 2009: *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansatiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 1985: *Työväen muistitieto ja perinne – selvitys työväen muistitiedon ja perinteen keruusta ja arkistoinnista sekä esitys työväen muistitiedon sisällönanalyysimalliksi*. Työväen perinne, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Peltonen, Ulla-Maija 2003: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Peltonen, Ulla-Maija 2004: Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. s. 199-217. Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkistot, lukijat ja tulkinnot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pulma, Paavo 2017: "Entä jos he eivät halua, että heidän historiansa kirjoitetaan?" s. 184-195. Lidman, Satu; Koskivirta, Anu; Eilola, Jari (toim.) *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki.

Pöysä, Jyrki ja Timonen, Senni 2004: Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. s. 218-254. Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnot*. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 2005: Keruut. 77-88. Korkiakangas, Pirjo; Olsson, Pia; Ruotsala, Helena (toim.) *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos Ry, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 2006: Kilpakirjoitukset muistitietotutkimuksessa. s. 221-244. Fingerroos, Outi; Haanpää, Riina; Heimo, Anne (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Pöysä, Jyrki 2014: Raja-Karjalan kerrottu toiseus. s. 268-302. Markkola, Pirjo; Snellman, Hanna; Östman, Ann-Catrin (toim.) *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Savolainen, Ulla 2007: Koti, menetys, paluu. Koti kannakselaisten evakkolapsien evakkomatkakertomuksissa. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, fokloristiikka, Pro gradu -työ.

Savolainen, Ulla 2012: *Lapsuuden evakkomatkan monet merkitykset. Kerrontastrategiat muistelukirjoituksissa*. Elore vol. 19 – 1/2012. http://www.elore.fi/arkisto/1_12/savolainen.pdf

Savolainen, Ulla 2015: *Muisteltu ja kerrottu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu.

Sharpless, Rebecca 2006: The History of Oral History. s. 19-42. Charlton Thomas L.; Myers, Lois E.; Sharpless, Rebecca (ed.): *Handbook of Oral History*. AltaMira Press, Lanham UK.

Siikala, Anna-Leena ja Siikala, Jukka 2005: Return to Culture. Oral Tradition and and society in the Southern Cook Islands. FF Communications no 287. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.

Snellman, Hanna 2014: Kansatieteellisten karttojen takaa. s. 239-267. Markkola, Pirjo; Snellman, Hanna; Östman, Ann-Catrin (toim.) *Kotiseutu ja kansakunta. Miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Talve, Ilmar 1984: *Turun yliopiston kansatieteen laitos 1958-1983*. Scripta ethnologica 34, Turun yliopiston kansatieteen laitoksen julkaisuja.

Vainio-Korhonen, Kirsi 2017: Vastuullinen historia. s. 29-50. Lidman, Satu; Koskivirta, Anu; Eilola, Jari (toim.) *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki.